

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Euroalueen velkakriisi ja sen vaikutukset Suomen vientiin

Osara, Marjo

2012 Leppävaara

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Leppävaara

Euroalueen velkakriisi ja sen vaikutukset Suomen vientiin

Marjo Osara
Liiketalouden koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2012

Osara, Marjo

Euroalueen velkakriisi ja sen vaikutukset Suomen vientiin

Vuosi	2012	Sivumäärä	51
-------	------	-----------	----

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella euroalueen velkakriisiin vaikuttaneita tekijöitä, sen syntyä ja kehitystä sekä sitä, minkälainen vaikutus kriisillä on ollut Suomen viennin kehitykseen viime vuosina. Tutkimusongelmana oli myös yrittää selvittää miksi vaikutus on ollut Suomessa niin suuri suhteessa muihin euroalueen maihin.

Työ on toteutettu pääasiallisesti kirjallisuusanalyysinä sekä erilaisia sähköisiä raportteja hyödyntäen. Viennin tutkimusosiossa hyödynnettiin erityisesti Suomen Tullin ulkomaankauppatilastoja sekä Valtiovarainministeriön taloudellisia katsauksia.

Rahoitusmarkkinoiden rooli taloudessa on huomattava. Rahalla on vaikutusta työllisyyteen, talouskasvuun sekä hintatasoon. Euroalueen kriisi juontaa juurensa vuonna 2007 alkaneesta Yhdysvaltojen finanssikriisistä, kun kävi ilmi, että Yhdysvaltojen asuntovelkamarkkinat oli kyllästetty roskalainoilla. Käytännössä monet sellaiset kotitaloudet, joilla ei ollut edellytyksiä - säännöllisiä tuloja, vakaita työpaikkoja tai säästöjä - maksaa lainoja takaisin, olivat niitä kuitenkin saaneet.

Globaalin finanssikriisin vaikutukset alkoivat näkyä Euroopassa vuoden 2008 aikana. Vuonna 2009 eurotalous vajosi syvään taantumaan ja euroalueen bruttokansantuote laski yli neljä prosenttia. Vientiin nojaavan Suomen talous supistui edellisestä vuodesta yli kahdeksan prosenttia.

Vaikka Suomella ei ollut varsinaisesti osuutta kriisin syissä tai synnyssä, iski kriisi Suomeen kovemmin kuin useisiin muihin kehittyneisiin maihin. Vienti romahti ja bruttokansantuote supistui enemmän kuin milloinkaan rauhan ajan historiassa.

Tuorein kansainvälinen finanssi- ja talouskriisi on osoittanut globalisaation yksipuolisen ja haavoittuvan luonteen. Silti talouden globalisaatio on tosiasia. Sen eteneminen ja takaiskut ovat kuitenkin aina riippuvaisia poliittisista ratkaisuista.

Osara, Marjo

Eurozone debt crisis and its impact on Finnish exports

Year	2012	Pages	51
------	------	-------	----

The purpose of this thesis is to examine the factors that caused the Eurozone debt crisis, its beginning and development, as well as the impact that the crisis has had on Finnish export in recent years. A secondary objective of the research is to try to understand why the impact has been bigger in Finland compared to many other Eurozone countries.

The thesis provides an analysis of the literature on the crisis and utilizes Internet-based reports from various sources. The research on exports mainly utilizes the foreign trade statistics of the Finnish customs and the financial reviews of the Ministry of Finance.

The role of the financial market in the economy is significant. Money has an impact on employment, economic growth and price level. The Eurozone debt crisis stems from the financial crisis in the United States, beginning in 2007 with the realization that the United States mortgage market was saturated with subprime loans. This was due to the fact that households had been granted loans despite not having the means to pay these back, whether in terms of regular income, steady jobs or savings.

The impact of the global financial crisis started to show in Europe during 2008. In 2009 the European economy sank into a deep recession and the gross domestic product of the Eurozone decreased by more than four percent. Finland's export-dependent economy shrank by eight percent on the previous year.

Even though Finnish policy was not responsible for the crisis, the Finnish economy was more affected by it than many other developed countries. Finnish exports declined sharply and the gross domestic product shrank more than it has ever done before in Finnish peacetime.

The most recent international financial crisis has shown the economy's one-sided and vulnerable nature, yet the globalization of the economy is a reality. Its progress and regression is, however, always dependent on political decisions.

Keywords financial crisis, Eurozone debt crisis, Finnish export, restructuring of export

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Keskeiset käsitteet.....	7
2.1	Rahoitusmarkkinat	7
2.2	IMF	8
2.3	EKP.....	9
2.4	EMU	9
2.5	Euroopan Unionin neuvosto	10
2.6	Euroopan komissio	10
2.7	Euroopan vakautusmekanismi.....	11
3	Euroalueen kriisin synty ja kehitys.....	11
3.1	USA:n finanssikriisi	12
3.2	Kriisin leviäminen Eurooppaan.....	14
4	Vienti osana Suomen kansantaloutta	17
4.1	Merkitys Suomen kansantaloudessa	18
4.2	Suomen tärkeimmät vientimaat	19
4.3	Suomen viennin rakenne	21
4.4	Ulkomaankauppaa käyvät yritykset	23
5	Suomen viennin kehitys viime vuosina	25
5.1	Vuosi 2007	25
5.2	Vuosi 2008	26
5.3	Vuosi 2009	27
5.4	Vuosi 2010	28
5.5	Vuosi 2011	29
6	Syyt viennin romahtamiseen ja vertailu muihin maihin	29
7	Tulevaisuudennäkymät.....	33
7.1	Euroalueen tulevaisuus.....	33
7.1.1	Kehittyvien maiden vaikutus	36
7.2	Suomen vienti uuteen nousuun	37
8	Yhteenveto	40
	Lähteet	46
	Kuviot	49
	Taulukot	50

1 Johdanto

Vuonna 2007 Yhdysvalloista alkaneella talouskriisillä ja sitä seuranneella Euroopan velkakriisillä on ollut merkittäviä seurauksia maailman talouteen ja maailmankaupan kehitykseen. Historiaa tutkimalla huomaa, että kriisejä on ollut monia ennenkin, joten tämäkään kriisi tuskin jää viimeiseksi. Mielenkiintoista on, että erilaisista taloudellisista kriiseistä, luonnonkatastrofeista ja muista johtuen, maailmankauppa on ennenkin taantunut joksikin aikaa, mutta aina kuitenkin elpynyt ja noussut uuteen kasvuun. On kuitenkin tärkeää miettiä kriisiin johtaneita syitä ja mitä tulevaisuudessa tulisi tehdä toisin, että tämänkaltaisilta kriiseiltä voitaisiin välttyä.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää euroalueen velkakriisiin vaikuttaneita tekijöitä sekä sen merkitystä Suomen vientiin viime vuosien aikana. Tarkoituksena on myös löytää syitä siihen miksi Suomen vienti romahti merkittävästi suhteessa moniin muihin euroalueen maihin. Lopuksi selvitän niitä keinoja, joiden avulla Suomen vienti saataisiin mahdollisesti jälleen elpymään.

Tutkimukseni koostuu kahdeksasta luvusta. Johdannon jälkeen toisessa luvussa käyn läpi keskeisiä käsitteitä, kuten rahoitusmarkkinoita sekä Euroopan talouteen vaikuttavia tekijöitä ja toimijoita. Kolmas luku käsittelee euroalueen kriisin syntyä ja kehitystä, erityisesti siihen vaikuttaneita tekijöitä, joka osaltaan juontaa juurensa Yhdysvaltojen finanssikriisistä. Neljännessä luvussa keskityn vientiin osana Suomen kansantaloutta, viennin maa-alueisiin ja rakenteeseen, jonka jälkeen kappaleessa viisi analysoidaan tarkemmin Suomen viennin kehitystä vuosien 2007-2011 aikana. Kuudennessa luvussa käyn läpi syitä, jotka johtivat Suomen viennin romahtamiseen ja teen vertailua muihin maihin. Seitsemännessä luvussa kerron tulevaisuudennäkymistä, niin Euroopan tulevaisuuden kuin Suomen vienninkin näkökulmasta. Kahdeksas luku kokoaa yhteen aiemmin kirjoitetun yhteenvedon muodossa.

Ajatuksen aiheesta opinnäytetyölleni sain, kun aloin miettiä, miten saisin ajankohtaisuuden ja kansainvälisyyden mukaan työhöni. Aiheena euroalueen velkakriisi ja Suomen viennin kehitys viime vuosina on varmasti näitä molempia. Aihe on myös mielestäni erittäin mielenkiintoinen ja vaikka olenkin lukenut aiheesta aiemmin jonkin verran, halusin syventää tietojani ja käsitäkseni asiasta ja toivon tämän myös välittyvän työni mahdollisille lukijoille.

Ajallisesti olen rajannut työni vuosiin 2007-2011 johtuen pitkälti siitä, että Yhdysvalloissa alkoi tällöin muodostua taloudellisia ongelmia, joilla on ollut merkitystä myös Eurooppaan. Ajanjakson alussa Euroopalla meni vielä hyvin, mutta jotta saataisiin parempi kuva viime vuosien kehityksestä, on hyvä tarkastella useampia vuosia.

Opinnäytetyö on toteutettu pitkälti kirjallisuusanalyysinä sekä erilaisia sähköisiä lähteitä hyödyntäen. Koska aihe on ajankohtainen ja asiat muuttuvat koko ajan, yritin löytää mahdollisimman tuoretta kirjallisuutta. Monissa asioissa jouduin kuitenkin hyödyntämään pääasiassa erilaisia sähköisiä raportteja, tilastoja ja ennusteita, sillä näistä ei vielä ole varsinaista kirjallisuutta saatavilla. Viennin tutkimusosiossa olen pääasiassa analysoinut Tullihallituksen ulkomaankauppatilastoja sekä Valtiovarainministeriön taloudellisia katsauksia.

2 Keskeiset käsitteet

Euroopan velkakriisi on ollut monien tekijöiden ja osien summa. Jotta voisi paremmin ymmärtää kriisin lähtökohdat ja kehityksen, on hyvä painaa mieleen keskeiset käsitteet ja tekijät, joilla on ollut merkitystä ja jotka ovat muokanneet Euroopan taloutta viime vuosien aikana.

Tässä luvussa kerrotaan muun muassa rahoitusmarkkinoiden roolista taloudessa sekä euroalueen kriisin keskeisistä toimijoista.

2.1 Rahoitusmarkkinat

Rahoitusmarkkinoiden rooli taloudessa on huomattava. Rahalla on vaikutusta työllisyyteen, talouskasvuun sekä hintatasoon. Korkotaso määräytyy rahan kysynnän ja tarjonnan suhteesta, jolla on puolestaan vaikutusta kokonaiskysyntään. Näin ollen rahoitusmarkkinoiden toimivuus on tärkeää koko talouden kannalta. (Lindholm & Kettunen 2009, 141.)

Rahoitusmarkkinoiden pääasiallisena tehtävänä on välittää rahoitusta ylijäämäisiltä toimijoilta alijäämäisille toimijoille. Niin julkinen valta, kotitaloudet kuin yrityksetkin ovat joko nettoluotonantajia tai luotonottajia. Rahoitusmarkkinat voidaan jakaa suoraan joko rahoitukseen eli arvopaperimarkkinoihin tai välitettyyn rahoitukseen, jossa erityyppisten rahoituslaitosten rooli rahoituksenvälittäjänä toimii. (Valtiovarainministeriö 2012a)

Rahoitusta tarvitaan, jotta voidaan tuottaa tavaroita ja palveluita. Rahoitus on siis keskeinen ja välttämätön osa taloudellista toimintaa. Nykyään rahoituksen tarjoamisen ja ostamisen ympärillä pyörivät valtavat markkinat. Rahoituksella ei pelkästään pyritä saamaan varoja tuotantoon, sillä erilaisten arvopapereiden kaupasta itsestään on muodostunut merkittävät markkinat. (Maailmantalous 2007.)

Rahoitusmarkkinoilla käydään kauppaa erilaisilla rahoitusinstrumenteilla eli rahoitusta koskevilla sopimuksilla. Monimutkaisten instrumenttien arvo ei ole sidoksissa mihinkään todelliseen talouteen - tavaroiden tai palveluiden konkreettiseen tuottamiseen -, vaan niiden arvo laskeaan kaupankäynnin yhteydessä. (Maailmantalous 2007.)

Viime vuosisadan loppuun asti rahoitus perustui ihmisten välisiin vahvoihin sosiaalisiin suhteisiin: lainaa saattoi saada, jos lainanottajaa kohtaan riitti luottamusta. Nykyään luottamus perustuu erilaisiin matemaattisesti laskettuihin riskienhallintamenetelmiin. Mitä suuremmaksi riskiksi rahoitettava koetaan, sitä suurempaa hintaa rahoituksesta joutuu maksamaan. (Maailmantalous 2007.)

Keskeistä rahoitusmarkkinoilla on, että niillä voidaan harjoittaa muille markkinoille suuressa mittakaavassa vierasta toimintatapaa, spekulatiota. Spekulatiolla tarkoitetaan rahoitusinstrumentin ostoa ilman aikomusta käyttää sitä itse. Ostaja odottaa instrumentin arvon muutosta pyrkien saamaan voittoa myymällä sen oikealla hetkellä. Spekulaation takia markkinoilla on jatkuvaa yli-innostuneisuutta - kauppaa käydään, vaikka siihen ei olisi tarvetta. (Maailmantalous 2007.)

Tänä päivänä rahoitusmarkkinoiden valta on maailmanlaajuista. Markkinat sekä tuottavat että vievät omaisuuksia. Kysyntä ja tarjonta määrittelevät vallan. Rahoittajat ovat tarkkoja tuotto-odotuksistaan: yritykset saattavat toimia vastuuttomaksi koetulla tavalla rahoittajien vaatimusten täyttämiseksi. Ellei yritys pysty tuottamaan riittävästi voittoa, tai jos se koetaan liian riskialttiiksi, sen on hankalaa saada rahoitusta toimintaansa. (Maailmantalous 2007.)

Finanssi- eli rahoitusmarkkinat toimivat hyvin pitkälti markkinoiden itsesäätelyn varassa. Niitä valvovien kansainvälisten järjestöjen ja sopimusten toimivalta on poikkeuksetta kapea ja puutteellinen. Valtavasti paisuneet rahoitusmarkkinat on käytännössä irrotettu kansallisen päätöksenteon ulottumattomiin. (Maailmantalous 2007.)

2.2 IMF

IMF, eli International Monetary Fund, on vuonna 1944 perustettu kansainvälinen valuuttarahasto, johon kuuluu 187 jäsenmaata. IMF valvoo maailmanlaajuista maksujärjestelmää ja tukee tilapäisiin vaikeuksiin joutuneita valtioita. Luoton saaja sitoutuu tiettyyn IMF:n kanssa sovittuun talouspoliittiseen ohjelmaan, jolla pyritään tukemaan maan talouspolitiikkaa ja uudistuksia. Uudistusohjelmien edistymistä seurataan ja jokaisen luottoerän nostaminen edellyttää, että ohjelman ehdot on täytetty. (Eurooppatiedotus 2011.)

Suomi on ollut IMF:n jäsen vuodesta 1948. Suomen kiintiö IMF:n lainoista on 0,53 prosenttia eli noin 1,4 miljardia euroa. (Eurooppatiedotus 2011.)

2.3 EKP

Euroopan keskuspankki on euromaiden keskuspankki, joka perustettiin vuonna 1998. EKP:n tehtävänä on varmistaa, että eurojärjestelmän tehtävät tulevat hoidetuiksi joko EKP:n oman tai kansallisten keskuspankkien toiminnan kautta (Eurooppatiedotus 2011).

EKP:n keskeisenä tehtävänä on ylläpitää hintavakautta (eli pitää inflaatio kurissa) etenkin niissä maissa, jotka ovat ottaneet euron käyttöön. Lisäksi sen tehtävänä on edistää rahoitusjärjestelmän vakautta huolehtimalla, että rahoitusmarkkinoiden ja rahoituslaitosten toimintaa valvotaan asianmukaisesti. (Euroopan unioni 2012.)

EKP koordinoi tiiviistä yhteistyötä euroalueen keskuspankkien välillä. Ne muodostavat yhdessä eurojärjestelmän. EKP:n pääoman maksajina ovat kaikkien EU:n jäsenvaltioiden kansalliset keskuspankit. (Euroopan unioni 2012.)

Euroopan keskuspankkijärjestelmä, eli EKPJ muodostuu EKP:stä ja kaikkien EU-maiden kansallisista keskuspankeista riippumatta siitä, ovatko jäsenmaat ottaneet euron käyttöön (Eurooppatiedotus 2011).

2.4 EMU

Talous- ja rahaliitto (Economic and Monetary Union) perustettiin vuonna 1992 Maastrichtin sopimuksella, jolla luotiin Euroopan Unioni. Kaikki EU-maat kuuluvat EMU:uun. (Eurooppatiedotus 2011.)

Kaikki jäsenmaat ovat edelleen vastuussa omasta julkisesta taloudestaan ja omista veloistaan. EU-maat sovittavat kuitenkin yhteen talouspolitiikkansa ja ovat sitoutuneet välttämään liiallista julkisen talouden alijäämää ja julkista velkaa. (Eurooppatiedotus 2011.)

Perussopimuksen mukaan julkisen talouden alijäämä ei saa olla suurempi kuin kolme prosenttia bruttokansantuotteesta (3 % / BKT) eikä julkinen velkaa saa ylittää 60 prosenttia bruttokansantuotteesta (60 % / BKT). Jos jäsenmaassa on liiallinen alijäämä, neuvosto voi määrätä sen tekemään korottoman talletuksen tai maalle voidaan määrätä sakkoja. Yhdellekään maalle ei kuitenkaan ole vielä määrätty näitä rangaistuksia. (Eurooppatiedotus 2011.)

2.5 Euroopan Unionin neuvosto

Euroopan Unionin neuvosto on EU:n keskeisin päätöksentekaelin. 1950-luvulla perustettu neuvosto edustaa jäsenvaltioita ja muodostuu jäsenvaltioiden ministeritason edustajista. Tästä syystä neuvostoa kutsutaan myös ministerineuvostoksi. (Eurooppatiedotus 2011.)

Neuvosto kokoontuu eri kokoonpanossa riippuen kulloinkin käsiteltävistä asioista. Näitä kokoonpanoja ovat muun muassa yleiset asiat, ulkosuhteet, talous- ja rahoitusasiat, oikeus- ja sisäasiat sekä esimerkiksi työllisyyteen, sosiaalipolitiikkaan, liikenteeseen ja ympäristöön liittyvät asiat. Osallistuva ministeri määrätty sen mukaan mitä aihepiiriä käsitellään. (Eurooppatiedotus 2011.)

Neuvoston päätehtäviä ovat muun muassa (Eurooppatiedotus 2011):

- EU:n lainsäädännön hyväksyminen yhdessä Euroopan parlamentin kanssa
- jäsenvaltioiden talous- ja sosiaalipolitiikan yhteensovittamisesta huolehtiminen
- kansainvälisten sopimusten solmiminen EU:n ja muiden maiden tai organisaatioiden kanssa
- yhteisestä ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehittämisestä vastaaminen
- yhteistyön koordinoiminen kaikkien EU-maiden kansallisten tuomioistuinten, poliisivoimien, tullien ja maahanmuuttoviranomaisten välillä.

2.6 Euroopan komissio

Euroopan komissio on jäsenvaltioiden hallituksista riippumaton toimielin, jonka tehtävänä on ajaa koko unionin etua. Komissiolla on yksinoikeus tehdä lakialoitteita. Se esittää ehdotuksensa uudesta lainsäädännöstä Euroopan parlamentille ja neuvostolle. Komissio vastaa myös unionin yhteisten poliitikkojen täytäntöönpanosta ja valvoo perussopimusten noudattamista. Lisäksi se hallinnoi unionin talousarviota ja toimintaohjelmia. (Eurooppatiedotus 2011.)

Komissio koostuu 27 jäsenestä eli komissaarista, joita on yksi jokaisesta jäsenvaltiosta. Jokainen komission jäsen, vastaa tietyistä EU:n politiikan osa-alueista. Komissaarit eivät edusta omaa maataan vaan EU:n yhteistä etua. Suomalaiskomissaari Olli Rehnin vastuulla kaudella 2004-2009 olivat unionin laajentumiskysymykset. 10. helmikuuta 2010 työnsä aloittaneessa komissiossa hän toimii talous- ja raha-asiain komissaarina. (Eurooppatiedotus 2011.)

2.7 Euroopan vakautusmekanismi

Kaksiosaisen Euroopan vakautusmekanismin muodostavat Euroopan rahoituksenvakautusmekanismi (ERVM) ja Euroopan rahoitusvakausmekanismi (ERVV).

Euroopan rahoituksenvakautusmekanismi (ERVM) perustettiin neuvoston asetuksella toukuussa 2010. Komissio hankkii pääoman markkinoilta ja siirtää varat erilliseen rahastoon. Neuvoston päätöksellä rahasto myöntää lainoja apua tarvitseville jäsenmaille. Jos rahaston varat eivät riitä sen kulujen kattamiseen, ne maksetaan EU:n vuotuisesta talousarviosta. Viime kädessä vastuu rahastosta on jäsenmailla niiden budjettiosuuksien mukaan. (Eurooppatie-dotus 2011.)

Euroopan rahoitusvakausväline (ERVV) on euromaiden kesäkuussa 2010 perustama väliaikainen osakeyhtiö, joka voi myöntää lainoja kolmen vuoden ajan. ERVV hankkii rahoituksen markkinoilta ja euromaat takaavat lainat. Väline lainoittaa kriisiin ajautuneita euromaita ja laskee liikkeeseen joukkovelkakirjoja. Heinäkuussa 2011 tehdyn päätöksen mukaan ERVV voi antaa lainaa kaikille euromaille, pääomittaa rahoituslaitoksia ja ostaa EKP:n arvion perusteella valtioiden joukkovelkakirjoja jälkimarkkinoilta. (Eurooppatiedotus 2011.)

3 Euroalueen kriisin synty ja kehitys

Vuosien 2008-2009 rahoituskriisillä oli suuri vaikutus ihmisten arkeen ympäri maailmaa. Työpaikat vähenivät, sijoitusten arvot romahtivat ja etenkin kriisin alkuvaiheissa myös energia ja ruoka kallistuivat merkittävästi halventuakseen sitten taantuman myötä. Talouden epävarmuus kosketti ihmisiä tulotasosta tai asuinpaikasta riippumatta. Vaikka arkielämä olisi säilynyt suurin piirtein ennallaan, koettiin kriisin kiihkeät tunnelmat vähintään globaalin median kautta. (Patomäki 2012, 39.)

Kriisin ilmentymät tulivat nopeasti kaikkien tietoisuuteen, mutta syyt eivät olleet kuitenkaan niin helposti nähtävissä. Romahdukselle onkin esitetty lukuisia arkisia ja akateemisia selityksiä. Monet selitykset ovat perustuneet syyllisten nimeämiseen. Lehdistöissä ja televisiossa on esitetty erilaisia paljastustarinoita. Joku asettaa vastuuseen ahnaat lainoittajat, joku lyhytnäköiset lainanottajat. Syyttävä sormi on osoittanut välillä pankkeihin ja sijoittajiin, joskus puolestaan poliittisiin päättäjiin. (Patomäki 2012, 39-40.)

Kriisi oli tulosta luonnollisesti myös monien ajattelemattomuudesta ja vastuuttomuudesta. Pian huomattiin, että pelkkä syyttely ei riitä. G20-maat hyväksyivät syyskuun 2009 huippukouksessa tulkin, jonka mukaan rahoitusmarkkinoiden sääntelyn purkamisessa oli tehty virheitä. Puutteellisen sääntelyn seurauksena riskialtis spekulaatio pääsi lisääntymään. Moraa-

linen hasardi syntyy kun pankit ja sijoittajat voivat luottaa siihen, että valtiot ja kansainväliset järjestöt kattavat isoimmat riskit. Tästä johtuen sääntelyn parantamisen lisäksi alettiin vaatia myös sijoittajien osallistumista kriisin maksamiseen esimerkiksi pankki- tai rahoitus-transaktioveron kautta. Oppimista siis tapahtui, mutta liian vähän ja liian myöhään. (Patomäki 2012, 40.)

3.1 USA:n finanssikriisi

Finanssikriisi yllätti paitsi tavalliset kansalaiset myös useimmat niin sanotut asiantuntijat. Esimerkiksi IMF:n ekonomistit ennustivat vielä vuoden 2007 lokakuussa, että maailmantalous kasvaisi lähitulevaisuudessa lähes viiden prosentin vuosivauhtia. Keskuspankkiirit ja poliitikot olivat sitä mieltä, että velkaantumisasaste on kestäväällä pohjalla ja mitään kuplaa ei ole. (Patomäki 2012, 41.)

Vuoden 2007 loppupuolella ja vuoden 2008 alussa lehdissä ja uutislähetyksissä alettiin toistella sanaa ”subprime”, joka tarkoittaa niin sanotusti sekundaa. Yhtäkkiä kävi ilmi, että Yhdysvaltojen asuntovelkamarkkinat oli kyllästetty roskalainoilla. Käytännössä monet kotitaloudet, joilla ei ollut edellytyksiä - säännöllisiä tuloja, vakaita työpaikkoja tai säästöjä - ottaa asuntolainoja, olivat sellaiset saaneet. Asuntolainavälittäjät olivat saaneet asuntolainoja tarjonneet pankit ja luottokelvottomat kotitaloudet kohtaamaan, koska heillä oli siihen hyvät kannustimet. Pankit puolestaan uskoivat, että talous jatkaisi kasvuaan ja asuntojen hinnat nousuaan, mikä takaisi köyhemmänkin kotitalouden maksukyvyyn: erääntyvä velka voitaisiin tarvittaessa maksaa pois ottamalla uutta velkaa. (Patomäki 2012, 42.)

Yhdysvaltojen suuri asuntobuumi alkoi hiipua syksyllä 2005 - mutta useimmat huomasivat sen vasta jonkin ajan päästä. Kun asuntojen hinnat nousivat monien tavallisten amerikkalaisten ulottumattomiin - vaikka käsirahaa ei vaadittu ja koroissa sovellettiin alkuvaiheessa hyvin alhaisia sisäänvetohintoja - kauppa alkoi hidastua. Hintataso oli ollut jyrkässä nousussa jo pitkään ennen vuotta 2005, joten tämän kehityksen uskottiin jatkuvan, ja pyydetty hinnat jopa nousivat jonkin aikaa senkin jälkeen, kun myyntimäärät olivat jo kääntyneet laskuun. (Krugman 2009, 175.)

Hinnat lähtivät laskuun, ensin loivasti ja sitten yhä jyrkemmin. Vuoden aikana hintataso rojahi yli 15 prosenttia. Jo alkuvaiheen asuntojen hinnanlasku vei pohjaa niiltä olettamuksilta, joiden varaan subprime -luototuksen hurja buumi oli perustunut. Tärkein peruste tällaiselle luototukselle lainanantajan näkökulmasta ei ole, pystyykö luotonottaja huolehtimaan lainastaan. Niin kauan kuin asuntojen hinnat nousivat, ongelmiin joutuneet luotonottajat voivat aina järjestellä lainansa uudelleen tai myydä talonsa ja maksaa luoton pois. Kun hinnat kään-

tyivätkin nousun asemesta laskuun ja asuntojen myynti vaikeutui, hoitamatta jääneiden luottojen määrä alkoi kasvaa. (Krugman 2009, 175-176.)

Asunnon pakkohuutokauppa hoitamatta jääneen lainan takia ei ole huono asia pelkästään asunnonostajalle. Se on keho ja kallis järjestely myös luotonantajalle, jonka on myytävä uudelleen haltuunsa palautunut asunto. Tästä syntyy juridisia kustannuksia ja tyhjiksi jääneet asunnot menevät helposti huonoon kuntoon ja niin edelleen. Muun muassa näistä syistä asunnon haltuunsa ottava luotonantaja saa loppujen lopuksi takaisin vain puolet alkuperäisestä lainastaan. (Krugman 2009, 176.)

Kun kävi selväksi, että suuri osa markkinoilla liikkeellä olevista lainapapereista ja niistä rakennetuista arvopapereista oli muuttunut tai muuttumassa arvottomiksi, rahoitusmarkkinat ajautuivat paniikkiin. Oli ehdittävä myydä ennen arvojen romahdusta, jotta omista velkasitoumuksista selvittäisiin. (Patomäki 2012, 45.)

Pankit huomasivat, ettei riskien eteenpäin siirtäminen enää onnistunut. Arvopaperistettujen velkapakettien ja niiden välittäjien arvo romahti. Pankit tarvitsivat nopeasti lisää käteistä paikkaamaan negatiiviseksi muuttunutta kassavirtaa ja pääomaa tappioiden kestämiseen. Pankit eivät enää luottaneet toisiinsa, ja niiden väliset rahamarkkinat jäätyivät. Syntyi likviditeettikriisi. Keskuspankki Fed alkoi paikata yksityisten pankkien likviditeettivajeita erittäin suurilla summilla (osa rahoista käytettiin myös eurooppalaisten pankkien tukemiseen). Siitä huolimatta etenkin monet pienehköt pankit ajautuivat konkurssiin. Yhdysvaltain hallitus pelasti muun muassa vakuutusyhtiö AIG:n. Myös maan suuriin pankki Bank of America pelastettiin. Investointipankki Lehman Brothersin puolestaan annettiin kaatua syyskuussa 2008, vaikka se kuului viiden suurimman investointipankin ryhmään. Kyse oli Yhdysvaltain historian suurimmasta konkurssista. (Patomäki 2012, 45-46.)

Kriisistä tuli globaali. Sijoittajat tiesivät, ettei riskittömiä sijoituskohteita enää ollut. Sijoittajat kaikkialla maailmassa olivat ostaneet roskalainoihin perustuvia arvopapereita, joten tappioita syntyi maailmanlaajuisesti. Arvopaperistaminen ja uusien rahoitusvälineiden kehittäminen ei ollut rajoittunut vain asuntomarkkinoille. Myös esimerkiksi kulutusluottojen varaan oli rakennettu monimutkaisia paketteja. (Patomäki 2012, 46.)

Rahoituskriisi levisi ympäri maailmaa, ja maailmantalouden näkymät heikkenivät erityisesti Yhdysvalloissa ja Euroopassa. Pankit eivät enää lainanneet oikeastaan kenellekään, vaan halusivat varmistaa oman maksukykynsä. Rahatalousjärjestelmässä lainarahoituksen loppuminen tarkoittaa katastrofia. Se tarkoittaa muun muassa sitä, että lainoja on vaikea uusia, ja että tuotannolliset yritykset eivät saa riittävästi tai riittävän edullisesti rahoitusta investointeihin. Toisaalta alentunut kokonaiskysyntä ei motivoi tekemäänsäkään investointeja. Tavallisten kan-

salaisten tulot kääntyivät laskuun - johtaen osalla lisäksi työpaikan tai asunnon menettämiseen - ja epävarmuudesta seurasi varovaisuutta. Uusia lainoja ei otettu ja vanhoista pyrittiin eroon. Kokonaiskysyntä jatkoi laskuaan ja työttömyys alkoi kasvaa. Vuonna 2009 maailman-kauppa pieneni lähes kymmenyksellä. Kaikkiaan sadat miljoonat ihmiset ympäri maailmaa ajautuivat äärimmäiseen tai suhteellisen köyhyyteen. (Patomäki 2012, 46-47.)

3.2 Kriisin leviäminen Eurooppaan

Globaalin finanssikriisin vaikutukset alkoivat näkyä Euroopassa vuoden 2008 aikana. Islanti, Unkari ja Ukraina joutuivat turvautumaan IMF:n hätälainoihin ja monia eurooppalaisia pankkeja alettiin tukea. Vuonna 2009 eurotalous vajosi syvään taantumaa ja euroalueen bruttokansantuote laski yli neljä prosenttia. Vientiin nojaavan Suomen talous supistui edellisestä vuodesta yli kahdeksan prosenttia. (Patomäki 2012, 71.)

Eurojärjestelmä oli syöksymässä historiansa pahimpaan kriisiin vuoden 2010 alussa. Euroalueella rekisteröitiin tammikuussa 2010 korkein keskimääräinen työttömyys EMU:n perustamisesta lähtien. Tanskan pankki arvioi julkisen velan euromaissa olevan rakenteellisesti niin heikolla pohjalla, että se voi nousta keskimääräisesti yli 100 prosenttiin monessa maassa. Tätä on vaikea vähentää saati saavuttaa EMU-ehdon mukaista 60 prosentin valtiontalouden velkaa. Vuoden 2010 lopussa se oli jo noussut keskimäärin 84 prosenttiin. (Pakaslahti 2011, 139.)

Alun perin euro näytti menestystarinalta. Euron kurssi suhteessa muihin valuuttoihin laski ensin, mutta lähti nousuun 2002 puolivälissä. Tästä seurasi, että sijoittajat alkoivat kohdella euromaita yhtenäisenä ryhmänä: esimerkiksi Kreikan valtiokin sai tällöin markkinoilta lainaa samalla korolla kuin Saksa. (Taloussanomat 2011.)

Monet eteläisen Euroopan maat (esimerkiksi Kreikka ja Espanja) olivat pitkään kärsineet pääomapulasta, kun sijoittajat olivat lainanneet niille vain korkeilla koroilla. Nyt alhainen eurokorko sai maat humaltumaan ja ottamaan lainaa yhä enemmän. Nämä maat saivat todella suuria lainoja etenkin saksalaisilta ja ranskalaisilta pankeilta, ja tämän takia velasta tuli suuri ongelma euron ytimessä. (Taloussanomat 2011.)

EMU:a on kritisoitu siitä, että se ei alun perinkään ollut kestävällä pohjalla, vaan siihen on liitetty lähtökohtaisesti liian erilaisia talouksia samaan valuutta-alueeseen. Jäsenmaat jakautuvatkin niin sanotusti kahteen ryhmään: ”vastuuttomiin maihin”, joiden velkaantumistaso oli noussut korkeaksi ja joiden maksukykyä alettiin epäillä velkakirjamarkkinoilla, sekä ”vastuullisiin maihin”, joilla velkaantuminen pysyi hallussa ja joiden valtion velkakirjojen korkotasoon ei kohdistunut merkittävää painetta. Vuosien 2008-2009 rahoituskriisi ja sitä seurannut luotto-

lama vaikuttivat yhtä aikaa kaikilla talouden sektoreilla ja samalla tavalla kaikkiin EU-maihin. Pelastuspaketteja ja talouspoliittista elvytystä tarvittiin läpi unionin. (Patomäki 2012, 78-79.)

Kreikan ja Irlannin jälkeen myös esimerkiksi Portugali, Espanja ja Belgia ajautuivat velkaongelmiin, joita rahoitusmarkkinoiden spekulatio velkavaikeuksilla on pahentanut (Patomäki 2012, 72).

On tärkeää huomioida, että maailmantalous on suljettu kauppajärjestelmä. Tämä tarkoittaa, että jonkun vienti on aina jonkun toisen tuontia. Kaikki eivät siis voi lisätä vientiä ja vähentää tuontia yhtä aikaa, koska tavarat ja palvelut on vietävä jonnekin. Kaikilla mailla ei tämän vuoksi voi olla yhtä aikaa vaihtotaseen tai maksutaseen ylijäämää. Ylijäämä yhdessä kohtaa järjestelmää tarkoittaa alijäämää jossain muualla. (Patomäki 2012, 79.)

Alijäämäisessä maassa joko yksityisen tai julkisen sektorin täytyy velkaantua (tai ainakin säästöjen täytyy vähentyä). Alhainen inflaatio tai jopa deflaatio hintojen ja palkkojen suhteen lisää vientiä koska se parantaa hintakilpailukykyä, mutta tällainen talouspolitiikka supistaa taloutta. Laajentava talouspolitiikka puolestaan lisää kysyntää ja voi tällöin parantaa kasvua, mutta johtaa helposti alijäämään suhteessa muuhun maailmaan. (Patomäki 2012, 79.)

Kaikilla ei siis voi olla yhtä aikaa ylijäämäistä vaihtotasetta, mutta kaikki voivat kuitenkin pyrkiä siihen. Kun joillakin on ylijäämää, alijäämä ylläpitää tehokasta kokonaiskysyntää. Alijäämä johtaa velkaantumiseen, mutta toisaalta kaikkien yhtäaikainen pyrkimys ylijäämään murentaisi yhteisen kasvun edellytykset. (Patomäki 2012, 79.)

Globaali rahoituskriisi pakotti julkisen sektorin luomaan pelastus- ja elvytyspaketteja. Sekä automaattinen elvytys että uudet harkinnanvaraiset rahoitus- ja menopaketit maksettiin velalla. Näin julkisen velan määrä kasvoi nopeasti esimerkiksi Espanjassa ja Irlannissa ja niiden velkarakenne alkoi muistuttaa Kreikan, Italian ja Portugalin velkarakennetta. Rahoituskriisi ja sen jälkiseuraukset paljastivat, että EMU:n pääongelma oli valuutta-alueen kysyntärakenteessa, siihen ei juurikaan kiinnitetty huomiota kun järjestelmää luotiin. (Patomäki 2012, 81.)

EU:n ja IMF:n Kreikalle ja muille kriisimaille suunnitteleminen tukipakettien ehtona ovat menoleikkaukset, joiden avulla valtiontalouden alijäämiä yritetään kuroa umpeen. Julkisten menojen vähentämisellä on taloutta supistavia vaikutuksia. Lisäksi pakettiin kuuluu veronalennuksia yksityisille yhtiöille, mikä osaltaan vähentää valtioiden verotuloja. Säästökuurit rapauttavat hyvinvointijärjestelmiä ajamalla alas julkisia palveluita, palkkoja, eläkkeitä ja tulonsiirtoja ja muuttavat kriisimaiden työlakeja tekemällä niistä eri tavoin ”joustavampia.” Tämä tarkoittaa todennäköisesti myös palkanalennuksia eli palkansaajien ostovoiman vähenemistä mikä osaltaan supistaa tehokasta kokonaiskysyntää. (Patomäki 2012, 72-73.)

Toimenpiteiden yhteisvaikutuksena siis on, että kokonaiskysyntä pienenee. Säästökuurit ajavat maita taantumaan ja voivat johtaa jopa taantumien syvenemiseksi lamaksi. Talouden taantuessa verotulot vähenevät ja monet menot kuten työttömyyskorvaukset lisääntyvät. Säästämistavoite siis kääntyy helposti itseään vastaan. Velkataakka saattaa lisääntyä säästöistä huolimatta - tai jopa niiden takia. (Patomäki 2012, 73.)

On melkein päi kohtalon ivaa, että Euroopan unionin ydinmaiden yhteinen raha euro, on vain syventänyt Euroopan velkakriisiä, vaikka siitä luultiin olevan vain hyötyä kaikille. Euroopan unioni kehittyi alun perin estämään sotaa Saksan ja Ranskan välille. Eurooppalaisen liittovaltion kannattajat halusivat laajentaa ja syventää entisten vihollisten yhteistyötä niin pitkälle, etteivät Euroopan maat enää ajautuisi keskinäisiin sotiin. (Taloussanomat 2011.)

Maiden rajat avattiin tavaroiden, ihmisten, palveluiden ja rahan vapaalle liikkumiselle. Seuraavaksi alettiin rakentaa yhteistä taloutta yhteisen rahan ympärille. Talousliitto piti vahvistaa poliittisella liitolla, jossa tärkeät talouteen liittyvät ratkaisut olisi tehty yhdessä - eikä enää kussakin jäsenmaassa erikseen. (Taloussanomat 2011.)

Tämä oli kuitenkin monelle unionin jäsenmaalle liikaa: ne halusivat säilyttää suuren osan päätösvallosta itsellään. Liittovaltiohankkeen mureneminen ei kuitenkaan jarruttanut yhteistä rahaa, ja euro otettiin käyttöön tilivaluuttana 1999 ja lopuksi seteleinä ja kolikoina 2002. (Taloussanomat 2011.)

Itsenäisillä valtioilla on tavallisesti käytössään kaksi pääasiallista tapaa tehdä talouspolitiikkaa (Taloussanomat 2011):

- rahapolitiikka: mahdollisuus nostaa tai laskea korkoa sekä oman valuutan (ulkoista) arvoa talouden suhdanteisiin vaikuttamiseksi
- finanssipolitiikka: mahdollisuus kasvattaa tai supistaa julkisen sektorin menoja sekä korottaa tai alentaa veroja talouden suhdanteisiin vaikuttamiseksi

Euro merkitsi sitä, että rahapolitiikka katosi jäsenmaiden kansallisesta työkalupakista. Raha-liiton synnyttäjät tiesivät, että yhteinen raha ilman yhteistä politiikkaa oli kunnianhimoinen tavoite. Siksi he kehittivät kaksi tapaa, jolla estettäisiin niin yhteisen keskuspankin hyödyntäminen jäsenmaiden budjettivajeiden tilkitsemiseen kuin yksittäisten jäsenmaiden holtiton taloudenpitokin. (Taloussanomat 2011.)

Ensimmäisen tavoitteen saavuttamiseksi yhteisestä keskuspankista EKP:sta tehtiin hyvin itsenäinen elin, joka ei ollut minkään jäsenmaan tai jonkin toisen EU-elimen käskettävissä. EKP:n tehtäväksi kirjattiin hintavakauden ylläpito. (Taloussanomat 2011.)

Holtiton taloudenpito puolestaan haluttiin saada kuriin niin kutsutulla vakaus- ja kasvusopimuksella, jossa rahaliiton jäsenmaat lupasivat pitää julkisen sektorin alijäämän alle kolmessa prosentissa suhteessa kansantuotteeseen ja julkisen velan alle 60 prosentissa suhteessa kansantuotteeseen. Finanssikriisistä alkaneen myllerryksen jälkeen näistä ehdoista ei ole mitään jäljellä, koska kukaan ei enää piittaa niistä. (Taloussanomat 2011.)

EKP:n piti alun perin huolehtia vain euron ostovoimasta (pitämällä hintojen nousuvauhti eli inflaatio kurissa). Nytemmin EKP on lainannut maksuvaikeuksiin ajautuneille pankeille satoja miljardeja euroja ja tukenut maksuvaikeuksiin ajautuneita maita ostamalla jälkimarkkinoilta kymmenien miljardien eurojen edestä niiden valtionlainoja. Samaan tapaan ovat kriisin myötä joutuneet toimimaan myös monet muut maailman suuret keskuspankit. (Taloussanomat 2011.)

4 Vienti osana Suomen kansantaloutta

Ulkomaankaupan osuus Suomen bruttokansantuotteesta, noin 40-45 % osuudellaan, on merkittävä (Lindholm, Kettunen 2009, 175). Globaalisti ajateltuna Suomi on pieni tekijä. Suomen osuus maailman bruttokansantuotteesta on 0,5 % ja viennistä 0,7 %.

Kansantalouden kannalta viennin osuudella on suuri merkitys. Yhteiskunta sopeutuu globaalin kysynnän vaihteluihin sitä paremmin mitä useampia eri tuotteita valtio vie maailmalle. Metalliteollisuuden nousu puunjalostuksen ohi merkittävämmäksi vientituotteeksi oli positiivista Suomelle. Maailmanlaajuisen talouden ollessa laskussa, puunjalostustuotteiden kysyntä laskee samalla, mutta metalliteollisuus toimittaa kuitenkin saamansa tilaukset. Tämä toimii myös toisinpäin: metalliteollisuuden kohdatessa ongelmia, puunjalostusteollisuuden kysyntä alkaa taas elpyä. (Hautala 2003, 231.)

Ulkomaankauppa tarjoaa suomalaisille yrityksille suuremmat markkinat, joiden ansiosta niillä on mahdollisuus sekä erikoistua että kasvattaa tuotantoa ja liikevaihtoa. Jos suomalaiset yritykset eivät olisi niin aktiivisia ulkomaisilla markkinoilla, olisi Suomi merkittävästi varattomampi ja kehittymättömämpi valtio. (Lindholm & Kettunen 2009, 175.)

Vaihto on ulkomaankaupan perustoimintaa ja työnjakoa: sitä mitä meillä on, puuttuu muilta ja kauppaa voidaan käydä siitä, mitä meillä ei ole. Taloudessa puhutaan ”suhteellisen edun periaatteesta”, jolla tarkoitetaan sitä, että on järkevää ja edullisempaa hankkia tuotteita, esimerkiksi moottoripyöriä, ulkomailta kuin ryhtyä rakentamaan Suomeen moottoripyörien

tuotantolinjaa. Tuottaminen osattaisiin kyllä, mutta tuotanto ei kannata. Toisaalta osalta maapalloa puuttuu esimerkiksi paperin teon taito ja hyvä raaka-aine, mutta Suomelta puuttuu öljyä. Vaihdon on näin ollen pakko toimia. (Suomen ulkomaankauppa 2012.)

Suomi on maailman mitassa pieni kansantalous, asukasmäärällä mitaten alle 1 promillea maailman väestöstä, mutta kauppaosuus on n. 0,7 prosenttia maailmankaupasta. Viejänä Suomi sijoittuu noin sijalle 30 ja paperin ja kartongin viejänä 2. sijalle. (Suomen ulkomaankauppa 2012.)

4.1 Merkitys Suomen kansantaloudessa

Ulkomaankaupalla on merkittävä asema Suomen kansantaloudessa. Suomi on pieni ja avoin markkinatalousmaa, jonka vauraus on riippuvainen ulkomaankaupasta. Useiden tuotteiden osalta Suomi on riippuvainen tuonnista, mutta eräillä aloilla sillä on luonnonvarojensa ansiosista erinomaiset mahdollisuudet viennin harjoittamiseen. Käymällä ulkomaankauppaa Suomi muiden maiden tavoin saavuttaa merkittäviä etuja. Ulkomaankauppa tekee mahdolliseksi erikoistumisen joillekin harvoille tuotannon aloille ja siten luonnonolojen sekä tietojen ja taitojen parhaiden puolien hyväksikäytön. Ulkomaankaupassa on kysymys kansainvälisestä työnjaoista. (Pehkonen 2000, 9.)

Yritystasolla ulkomaankauppa mahdollistaa suuremmat valmistussarjat, jolloin kustannukset tuoteyksikköä kohtaan alenevat, mikä parantaa tuotteiden kilpailukykyä. Laajan sarjatuotannon jakelu käy ainoastaan laajoilla markkinoilla, ja pienen maan tuottaja löytää ne vain ulkomailta. Ulkomaankauppa turvaa yrityksen kasvun ja toiminnan jatkuvuuden; se antaa uutta kilpailukykyä ja uuden asenteen markkinointiin. (Pehkonen 2000, 9.)

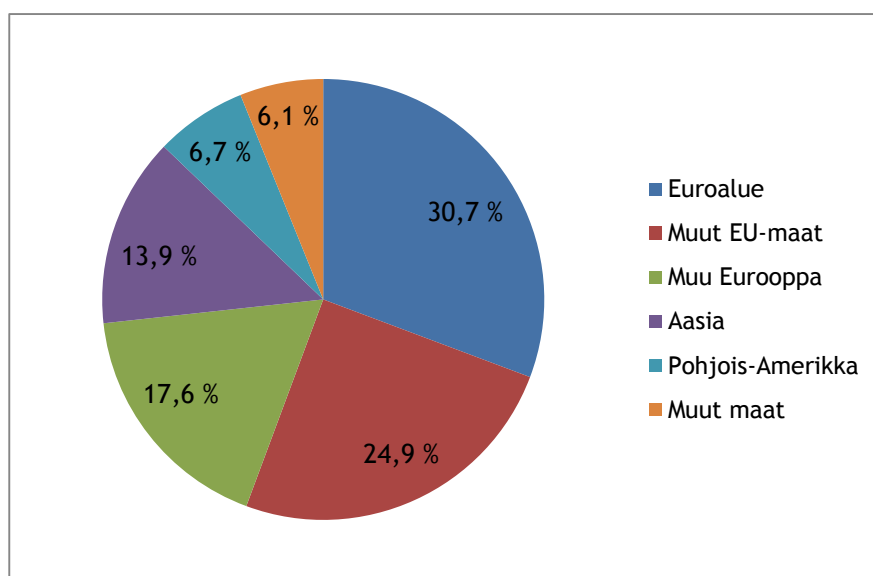
Maan riippuvuutta ulkomaankaupasta voidaan tarkastella esimerkiksi viennin osuudella bruttokansantuotteesta. Ulkomaankaupan suurehko painoarvo on ominaista pienille maille, jotka niukkojen ja usein yksipuolisten raaka-ainevarojensa ja pienten markkinoidensa vuoksi ovat riippuvaisia ulkomaankaupasta. Suurissa pitkälle omavaraisissa maissa, kuten Yhdysvalloissa ja Venäjällä, ulkomaankaupan osuus on yleensä pieni. (Pehkonen 2000, 10.)

Vuonna 2011 tavaroiden ja palveluiden viennin arvo Suomessa oli 74,9 miljardia euroa, ja viennin osuus bruttokansantuotteesta 39,1 % (Elinkeinoelämän keskusliitto 2012b).

4.2 Suomen tärkeimmät vientimaat

Kappaleessa on keskitytty lähinnä vientiin, mutta on hyvä muistaa, että vienti on vain kolikon toinen puoli, sillä usein vienti ja tuonti kulkevat käsi kädessä. Suomen tavarakauppa Venäjän ja Saksan kanssa on selvästi alijäämäistä eli tuonti näistä maista ylittää reilusti viennin arvon.

Suomen ulkomaankaupalle on ominaista Eurooppa -keskeisyys. Euroopan osuus Suomen viennistä vuonna 2011 oli 73,2 % ja arvo 41,5 miljardia euroa (Tullihallitus 2011). Kuviossa 1 on esitetty tarkemmin viennin jakautuminen maaryhmittäin (Tullihallitus 2012b).

Kuvio 1: Suomen vienti maaryhmittäin (Tullihallitus 2012b)

Vuonna 2011 Suomen merkittävimmät vientimaat olivat järjestyksessä Ruotsi, Saksa ja Venäjä (Tullihallitus 2011). Näistä maista on kerrottu tarkemmin alla.

Ruotsin markkinoita pidetään kuin kotimarkkinoiden jatkeena samanlaisine makuineen, totumuksineen ja kaupankäyntitapoineen. Tämä näkyykin viennin ja tuonnin rakenteessa ja monipuolisuudessa. (Pehkonen 2000, 16.)

Ruotsin ja Suomen kaupan kasvu ajoittui pääosin 1960-luvulle. Tällöin keskinäisen kaupan käynnin monipuolistumista ja laajentumista edesauttoi EFTA-vapaakauppajärjestely. Suomen vienti Ruotsiin kasvoi 60-luvulla arvoltaan kymmenkertaiseksi ja tuonti viisinkertaiseksi. (Pehkonen 2000, 16.)

Suomen vienti Ruotsiin kasvoi vuonna 2010 Tullihallituksen ulkomaankauppatilaston mukaan yli kolmanneksen edellisvuotista suuremmaksi ja kohosi näin hieman yli kuuteen miljardiin

euroon. Ruotsi nousi Suomen tärkeimmäksi vientimaaksi 11,5 % osuudella koko viennistä. Vahvasta kasvusta huolimatta viennin arvo oli yhä selvästi pienempi kuin ennen taantumaa. (Tullihallitus 2011.)

Ruotsin nousu tärkeimmäksi vientimaaksi johtui pitkälti metallien ja öljytuotteiden vientihintojen noususta, mutta myös näiden tuotteiden vientimäärät kasvoivat selvästi. (Tullihallitus 2011.)

Saksa oli pitkään Suomen tärkein kauppakumppani. Ruotsi kuitenkin meni Saksasta ohi ja vuonna 2011 Saksa oli Suomen toiseksi suurin kauppakumppani sekä viennissä että tuonnissa. Viennissä se jäi vuonna 2011 selvästi Ruotsia pienemmäksi. Kauppa Saksan kanssa kääntyi selvästi alijäämäiseksi 2003, ja viime vuosina Saksa onkin kuulunut Venäjän ja Kiinan rinnalla Suomen suurimpiin alijäämämaihin. (Tullihallitus 2011.) Euroopan maista Saksan markkinat ovat todennäköisesti vaativimmat, ja niillä vallitsee kovin kilpailu (Pehkonen 2000, 15).

Vuoden 2011 tammi-syyskuussa Suomen ja Saksan välinen kauppa kasvoi selvästi kokonaiskauppaa hitaammin. Vienti kasvoi 11 %, kun kokonaisvienti lisääntyi samaan aikaan 14 %. Saksan osuus Suomen ulkomaankaupasta on pudonnut 11 % paikkeille eli alimmilleen Saksojen yhdistymisen jälkeen. Parhaimmillaan Saksan osuus Suomen kauppavaihdosta oli 1990-luvun alussa yli 16 %. (Tullihallitus 2011.)

Venäjä oli vuonna 2011 Suomen kolmanneksi suurin vientimaa ja sen osuus viennistä oli 9,4 prosenttia. Suomen vienti Venäjälle jatkoi elpymistä talouskriisin aiheuttamasta rajusta romahduksesta. Tammi-marraskuussa 2011 Suomen vienti Venäjälle kasvoi 12 prosenttia edellisvuoden vastaavaan nähden. (Tullihallitus 2011.)

Suomen teknologiapainotteinen vienti on ollut varsin riippuvainen investointituotteiden kysynnästä Venäjällä. Venäjän osuus Suomen elintarvikeviennistä on jo kolmannes. Suomen koko palveluviennistä Venäjän osuus on noin viisi prosenttia. (Ulkoasiainministeriö 2012.)

Venäjä on toimintaympäristönä erittäin haastava ja erityisosaamista vaativa, mutta ostovoiman kasvu ja kaupan ja palvelujen nopea kehittyminen ovat tehneet siitä kuitenkin yhä houkuttelevamman markkinan, jossa monet suomalaisyritykset ovat menestyneet hyvin (Ulkoasiainministeriö 2012).

Vaikeudet Venäjän-kaupassa perustuvat tyypillisesti rajanylitys- ja tullausmenettelyihin sekä yleensä moniin viranomaismääräyksiin ja -käytäntöihin ja niiden vaikeasti ennakoitavaan soveltamiseen. Venäjän tulevan WTO -jäsenyyden odotetaan parantavan liiketoiminnan edellytyksiä. (Ulkoasiainministeriö 2012.)

4.3 Suomen viennin rakenne

Useimpien pienten maiden tapaan ulkomaankauppa tuottaa Suomessa merkittävän osan bruttokansantuotteesta.

Suomen itsenäistyminen merkitsi perusteellista muutosta ulkomaankauppaan. Tuonti ja vienti Venäjälle katkesivat ja piti hankkia uusia kauppakumppaneita. Toisesta maailmansodasta toipuminen leimasi Suomen talouselämää 1950-luvun alkupuolelle saakka. Talouden nostamisessa jaloilleen oli ulkomaisilla lainoilla suuri merkitys. Ulkomaankauppa oli ollut säänneltyä, mutta se vapautui todenteolla, kun Suomi liittyi Euroopan vapaakauppaliiton ulkojäseneksi vuonna 1961 ja solmi vapaakauppasopimuksen Euroopan talousyhteisön kanssa vuonna 1973. Idänkaupan erityisluonne, bilateraalisuus, säilyi 1990-luvun alkuun saakka. (Yle 2012a.)

Suomen teollistuminen kuvasti pienen maan kykyä ja pakkoa sopeutua kansainvälisten markkinoiden ehtoihin. Rakenteet ovat edelleen muokkautuneet joka vuosikymmenellä. Tevanake (tekstiili-vaatteet-nahka-kenkä) -teollisuus oli ennen suuri työllistäjä, mutta elintason noustessa Suomen kilpailukyky työvaltaisilla aloilla heikkeni. Laskutrendi jatkuu edelleen. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2010.)

Teollistumisen ajan kenties suurin yksittäinen muutos tapahtui vasta 1990-luvun elektroniikka- ja sähköteollisuuden noustua metsä- ja metalliteollisuuden rinnalle viennin kolmanneksi tukijalaksi. Teknologiateollisuus (metalli- ja elektroniikkateollisuus) kattaa noin puolet koko teollisuudesta. Metsäteollisuudessa saha- ja vaneriteollisuuden osuus pieneni korkealuokkaisen paperilaatujen valmistuksen lisääntyessä. Alan suurin murros näkyi, kun metsäteollisuus ajautui vuonna 2008 vaikeuksiin kohonneiden kustannusten ja hiipuvan kysynnän myötä. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2010.)

Vuosituhanen vaihteessa ICT-alojen huikea kasvu kuitenkin pysähtyi kuin seinään ja yritysten tulevaisuuden näkymät mullistuivat. Globaalilla alalla taantuma kohtasi alan yritykset samanaikaisesti kaikkialla maailmassa. Melko nopeasti se levisi myös perinteiseen teollisuuteen ja muualle talouteen. USA:n asuntomarkkinoilla alkunsa saanut rahoitusmarkkinakriisi romahdutti teollisuustuotteiden kysynnän useimmissa länsimaissa. Suomessa tästä johtunut tuotannon pudotus oli yksi pahimmista. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2010.)

Suomen teollisuuden rakenne oli varsin yksipuolinen 1980-luvulle asti, jolloin osaamisintensivinen tuotanto alkoi nousta raaka-aine-, pääoma- ja energiavaltaisen tuotannon rinnalle. Suomi erikoistui pitkään erityisesti metsäteollisuuteen ja metallien jalostukseen. Suomen talouden rakenne muuttui rajummin kuin juuri missään OECD-maassa vastaavana aikana. Teolli-

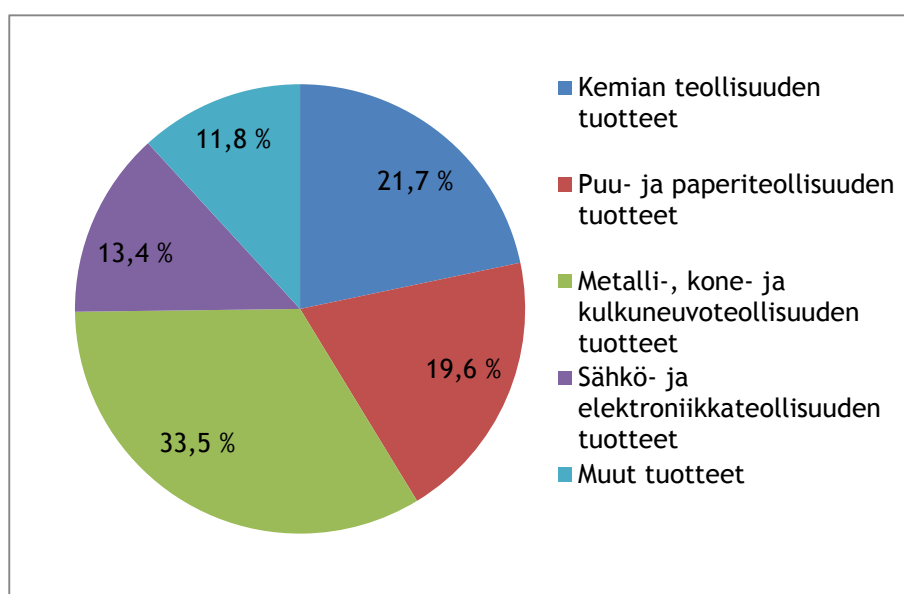
suuden teknologiaintensiteetti kasvoi ripeästi ja tuotanto erikoistui rajusti. Suomesta tuli maailman voimakkaimmin tieto- ja viestintäteknologiaan erikoistunut maa. Erikoistuminen jatkuu edelleen, mutta suurin huippu lienee jo saavutettaneen. Metsäteollisuus ja muut perinteiset teollisuudenalat nojaavat kuitenkin yhä enemmän uuteen teknologiaan ja osaamiseen. (Ulkoasiainministeriö 2008.)

Mielenkiintoista on, että 1980-luvun vahvat alat ovat edelleen vahvoja. Elektroniikkateollisuus on valitettavasti menettänyt osuuttaan ja huikkea kasvu on 2000-luvun kuluessa kääntynyt laskuksi, mutta sähkökoneiden ja laitteiden valmistus on säilyttänyt asemansa (Sitra 2010, 33).

Näilläkin aloilla on kuitenkin tapahtunut resurssien uudelleen järjestelyjä kansainvälisen kilpailun paineessa. Kun osaaminen on ollut teknologisesti vahvaa ja myös tuotanto tehokasta, on toiminta Suomessa kasvanut ja saanut jopa merkittävän aseman ns. kansainvälisessä konsernissa. Osaamista arvostetaan. (Sitra 2010, 33-34.)

Kokonaisuudessaan sähkö- ja elektroniikkateollisuuden rooli teollisuuden ja kansantalouden kasvun veturina näyttää olevan ohi. Tieto- ja viestintäteknologian valmistuksen elinkaari on saavuttanut huippunsa ja kääntynyt laskuun. Nopean kasvun vaihe näyttää jääneen lopulta kuitenkin varsin lyhyeksi. (Sitra 2010, 34.)

Kuviossa 2 on esitetty Suomen viennin jakautuminen tuoteluokittain vuonna 2011. Sähkö- ja elektroniikkateollisuuden tuotteiden osuus oli vuonna 2011 enää vain 13,4 %.

Kuvio 2: Vienti tuoteluokittain 2011 (Tullihallitus 2012b)

Edessä lienee siirtyminen ICT:n nykyistä tehokkaampaan soveltamiseen muilla teollisuuden aloilla ja palveluissa. Pitkällä aikavälillä voittajia eivät ole ne, jotka kehittävät teknologiaa, vaan ne jotka sitä älykkäästi soveltavat. Suomi oli ehkä 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa uuden vuosituhannen yllättäjä, tieto- ja viestintäteknologian kokeilulaboratorio, jossa tulevaisuuden ennusmerkit oli tiedossa. Nyt Suomi on kuitenkin jäänyt jälkeen terävimmästä kärjestä. (Sitra 2010, 34.)

Globaalit markkinat ja kansainvälinen kilpailu ovat nykyään arkipäivää kaikilla teollisuuden toimialoilla. Korkea osaaminen, innovatiivisuus ja tuottavuuden jatkuva parantaminen mahdollistavat parantamisen myös jatkossa. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2010.)

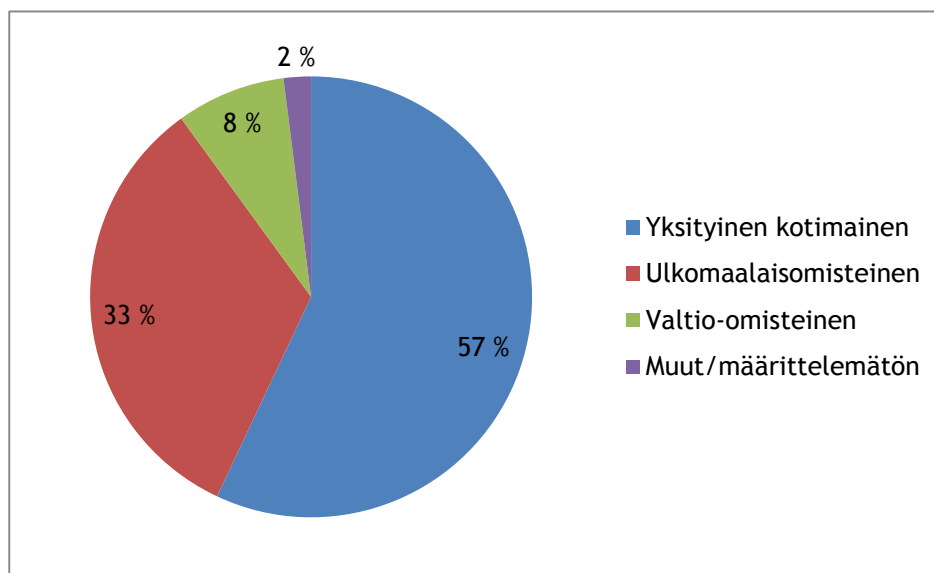
4.4 Ulkomaankauppaa käyvät yritykset

Noin 25 prosenttia suomalaisista työnantajayrityksistä käy säännöllisesti ulkomaankauppaa. Tämä tarkoittaa noin 25 000 pk-yritystä, joista lähes 19 000 on mukana vientitoiminnassa. Kansainvälisten pk-yritysten lukumäärä on kasvanut viime vuosina ja se onkin nyt suurempi kuin koskaan aiemmin. Pelkästään tavaravientiä harjoittavien yritysten lukumäärä oli vuonna 2010 lähes 15 300, joka oli 800 yritystä suurempi kuin vuonna 2008. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2012a.)

Ulkomaalaisomisteiset yritykset ovat kasvattaneet osuuttaan ulkomaankaupasta 2000-luvulla. Tullihallituksen (2011) ulkomaankauppatilastojen mukaan vuodesta 2001 vuoteen 2010 mennessä ulkomaalaisomisteisten yritysten viennin arvo kokonaisviennistä on kasvanut 23 %:sta 33 %:iin.

Ulkomaalaisomisteisten yritysten osuuden nousu on tapahtunut pääosin yksityisten kotimaisomisteisten yritysten kustannuksella. Yksityisten kotimaisten yritysten osuus kokonaisviennistä jatkoi lähes koko 2000-luvun kestänyttä laskua ollen 57 % vuonna 2010 (Tullihallitus 2011).

Valtio-omisteisten yritysten osuus kokonaisviennistä nousi kahdeksaan prosenttiin eli kaksi prosenttiyksikköä vuoteen 2009 verrattuna. Valtio-omisteisten yritysten osuus palasi 2000-luvun alun tasolle vuosikymmenen puolivälin jälkeisen notkahduksen jälkeen (Tullihallitus 2011). Viennin jakauma omistajatyypeittäin on kuvattu kuviossa 3.

Kuvio 3: Viennin jakauma omistajatyypeittäin vuonna 2010 (Tullihallitus 2011)

Elinkeinoelämän keskusliiton (2012a) aiempina vuosina selvityksissään havaitut pk-yritysten voimistuneet kansainvälistymisaikomukset toteutuvat nyt käytännössä. Kilpailu on kiristynyt ja monet yritykset ovat joutuneet etsimään korvaavia markkinoita tuotteilleen ja osa välillistä vientiä tekevistä yrityksistä on alkanut tekemään suoraa vientiä kohdemaihin.

Yleisintä ulkomaankauppaa on teollisuudessa (51 % yrityksistä) ja keski suurissa yrityksissä (77 %). Merkityksellistä on, että kansainvälistymisaktiivisuus on lisääntynyt eniten pienissä, 10-49 hengen yrityksissä, joista jo noin puolet (49 %) tekee ulkomaankauppaa. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2012a.)

Taulukkoon 1 on merkitty kymmenen suurinta yritystä viennin mukaan vuonna 2010. Yritykset ovat keskittyneet metsä- ja metalliteollisuuteen, mikä onkin ollut viime vuosien kehitystrendi sähkö- ja elektroniikkateollisuuden supistuessa.

	Liikevaihto, milj. euroa	Vienti, milj. euroa	Liiketulos, milj. euroa
UPM-Kymmene	8 924	3 882	700
Stora Enso	10 297	3 184	1 019
Wärtsilä	4 553	2 584	408
Outokumpu	4 229	2 377	- 102
Metsäliitto	5 377	2 303	436
Metso	5 552	1 779	435
ABB	2 174	1 555	309
Rautaruukki	2 415	1 236	-14
Rolls-Royce	573	567	179
Nokian Renkaat	1 058	468	220

Taulukko 1: Suomen 10 suurinta vientiyritystä vuonna 2010 (Talouselämä 2012)

Suomen vienti on keskittynyt suurimpien yritysten varaan, mutta niiden osuus kokonaisviennistä on laskenut viime vuosina. Vuonna 2010 viennin kokonaisarvo oli 52 miljardia euroa, josta viiden suurimman yrityksen osuus oli 23 % ja kymmenen suurimman 34 %. Huippuvuonna 2005 osuudet olivat kymmenisen prosenttiyksikköä suuremmat. Metsäteollisuuden, kemianteollisuuden sähkö- ja elektroniikkateollisuuden tuotteiden sekä kulkuneuvojen viennistä kymmenen suurimman yrityksen osuus oli kuitenkin selvästi yli puolet. (Tullihallitus 2011.)

5 Suomen viennin kehitys viime vuosina

Suomen talous on vahvasti riippuvainen viennistä. Velkakriisin seurauksena Suomen vienti on supistunut tuntuvasti. Tässä luvussa käyn läpi viennin kehitystä vuosien 2007-2011 aikana, jolloin finanssikriisit ovat riepottelleet maailmaa.

5.1 Vuosi 2007

Maailmantalous kasvoi vuonna 2007 neljättä vuotta peräkkäin 5 prosentin vauhtia. Vuoden lopulla näkyi kuitenkin merkkejä kasvuvauhdin hidastumisesta, kun öljyn ja elintarvikkeiden hintojen nousu alkoi vauhdittaa inflaatiota ja etenkin, kun Yhdysvaltain asuntomarkkinoilta alkaneet rahoitusmarkkinoiden häiriöt lisäsivät epäluottamusta ja kiinnostusta riskien välttämiseen. (Valtiovarainministeriö 2008.)

Suomessa korkeasuhdanne jatkui vuonna 2007 jo kolmatta vuotta ja vuosi 2007 oli yleisesti ottaen erittäin hyvä: BKT kasvoi 4,4 %, työllisyysaste nousi 69,9 prosenttiin ja työttömyys painui 6,9 prosenttiin (Valtiovarainministeriö 2008).

Vuonna 2007 Suomen ulkomaankaupan neljättä vuotta jatkunut vahva kasvu taittui vuoden lopussa sekä viennin että tuonnin osalta. Vienti lisääntyi määrältään 4,8 % ja tuonti 4,1 %. Vientihintojen nousu pysähtyi vuoden lopulla ja ulkomaankaupan vaihtosuhte heikkeni tuontihintojen noustessa. Vaihtotaseen ylijäämä säilyi suurena, 7,8 mrd. eurossa. (Valtiovarainministeriö 2008.)

Vuoden 2007 alussa ulkomaankauppa oli yli kymmenen prosentin kasvuvauhdissa, mutta kasvu hiipui syyskesällä. Joulukuussa vienti oli päätynt jo viisi prosenttia miinuksen puolelle. Suurin syy kasvun hidastumiseen oli metallien vienti- ja tuontimäärien supistuminen. Sähköteknisen teollisuuden tuotteiden vienti pysytteli vuonna 2007 aika lailla samalla tasolla kuin vuonna 2006. Tosin puhelinlaitteiden vienti supistui muutaman prosentin, mutta muiden sähkölaitteiden vienti lisääntyi selvästi. Kone- ja laitevienti kasvoi viidenneksen. (Tullihallitus 2008b.)

EU:n osuus viennistä oli 56,8 %, joka oli samaa tasoa vuoden 2006 kanssa. Alankomaat kasvatti osuuttaan sekä viennissä että tuonnissa. EU-viennissä suuria kasvukohteita olivat myös Espanja ja Belgia. (Tullihallitus 2008b.)

5.2 Vuosi 2008

Maailmantalouden useita vuosia jatkunut vahva kasvu pysähtyi vuoden 2008 kolmannella neljänneksellä ja talous alkoi supistua vuoden lopulla. Rahoitusmarkkinoilla siirryttiin syyskuun 2008 jälkeen kriisiin, vaikka aiemmin oli toivottu pehmeää laskua. Rahoituksen globalisoituminen ja sääntelyn vähäisyyden johtama luottorahoituksen kasvu perustui Yhdysvaltojen osalta virheellisiksi osoittautuneisiin odotuksiin asuntohintojen jatkuvasta noususta. Asuntohintojen kääntynyt laskuun ja luottamuksen maailmanlaajuisesti romahtaessa myös reaali talous sai tartunnan ja kansainvälinen talouskehitys alkoi ripeästi heiketä. Riski teollisuusmaiden taantumun muuttumisesta lamaksi oli olemassa. Teollisuustuotannon ja viennin määrät lähtivät marraskuusta lähtien supistumaan jyrkästi, eikä muutosta parempaan ollut näkyvissä. (Valtiovarainministeriö 2009.)

Ulkomaankaupan kasvu pysähtyi syksyllä 2008. Keskeisistä vientimarkkinoista mikään ei vetänyt ja lisäksi esimerkiksi naapurimaiden tuntuva heikkeneminen vaikeutti markkinatilannetta. Viennin epäiltiin alenevan vuonna 2009 17 % ja vientihintojen 5 %. (Valtiovarainministeriö 2009.)

Viennin arvo jäi elokuussa 2008 5 miljardiin euroon, eli viisi prosenttia vuoden 2007 elokuuta pienemmäksi. Vientiä painoivat etenkin metsäteollisuuden tuotteet, joiden viennin arvo jäi merkittävästi vähäisemmäksi kuin vuotta aiemmin. Myös sähkökoneiden ja -laitteiden vienti supistui selvästi. (Tullihallitus 2008a.)

Alkuvuonna Suomen ulkomaankauppa kehittyi heikommin kuin koko EU-alueen tai Ruotsin kauppa. Etenkin monet uudet EU-maat kasvattivat vielä tässä vaiheessa tuontia ja vientiään. (Tullihallitus 2008a.).

Suomen viennin ongelmat johtuivat pitkälti siitä, että tuotteiden kysyntä oli heikkoa Suomelle tärkeissä vientimaissa. Myös vahva euro toi oman lisänsä, sillä se heikensi suomalaisten yritysten kilpailukykyä ja vientiä. Edellisen laman aikana, 1990-luvun alussa, viennin heikentymiseen oli ratkaisuna markan devalvointi, mutta nyt se ei ollut mahdollista Suomen kuuluessa euroon. (Valtiovarainministeriö 2009, 26.)

5.3 Vuosi 2009

Ulkomaankaupan taantuma, joka alkoi jo vuoden 2008 loppupuolella, jatkui koko vuoden 2009 ajan. Suomen vienti jäi vajaaseen 44,9 miljardiin euroon, joka oli 32 prosenttia pienempi kuin vuotta aiemmin. Viennin arvo oli ollut tätä pienempi viimeksi vuonna 1999. (Tullihallitus 2010.)

Kauppataase puolestaan oli vuonna 2009 1,8 miljardia ylijäämäinen. Vuotta aiemmin tase oli ollut 3,2 miljardia ylijäämäinen. Tase oli ollut tätä pienempi viimeksi vuonna 1991. (Tullihallitus 2010.)

Vienti supistui kaikissa tärkeissä tavararyhmissä, lääkevientiä ja alusvientiä lukuun ottamatta. Autojen ja puhelinlaitteiden sekä raudan ja teräksen viennin arvo oli alle puolet vuoden 2008 viennistä. Myös kemian teollisuuden ja metsäteollisuuden tuotteiden vienti väheni neljänneksellä. (Tullihallitus 2010.)

Suurista vientimaista Venäjä menetti selkeästi osuuttaan, kun taas Kiina puolestaan lisäsi osuuttaan. Saksa ja Ruotsi ohittivat vientimaiden suuruusjärjestyksessä Venäjän. (Tullihallitus 2010.)

Kysynnän vaimenemisen myötä myös vientihinnat heikkenivät tuntuvasti. Viennin aleneminen ajoittui erityisesti vuoden ensimmäiselle neljännekselle, johon verrattuna vienti vuoden mittaan kuitenkin vähitellen koheni. Vuoden viimeisellä neljänneksellä viennin määrä edelliseen neljännekseen verrattuna nousi reippaasti, mikä osin selittyi suuren risteilyaluksen luovutuksella. (Valtiovarainministeriö 2010, 28.)

Vuonna 2009 kansantalouden arvonlisäys supistui enemmän kuin 90-luvun alun synkimpinä vuosina, 8,5 %. Suomen talous ajautui syvään taantumaan jo vuoden 2008 lopulla. Kansainvälinen finanssikriisi vaikutti Suomen talouteen usean välityskanavan kautta, minkä seurauksena tuotanto supistui puolessa vuodessa lähes kymmenesosan. (Valtiovarainministeriö 2010, 37.)

Tuotannon pudotus oli niin syvyydeltään kuin laajuudeltaankin poikkeuksellinen. Yksikään keskeinen toimiala ei yltänyt kasvuun. Ulkomaisen kysynnän romahdettua Suomen teollisuustuotannon määrä supistui viidenneksen, metalliteollisuus jopa neljänneksen verran. Kun talousnäköymät romahtivat, talouden täyskäännös voimistui ja levisi koskemaan myös kotimaista kauppaa, rakennusala ja palvelusektoria. Viiveet välittömästi ulkomaankaupasta riippuvaisilta toimialoilta muille aloille olivat poikkeuksellisen lyhyitä, mikä oli syytä tuotanto-odotusten äkillisestä muutoksesta kaikilla toimialoilla. (Valtiovarainministeriö 2010, 37.)

5.4 Vuosi 2010

Suomen viennin arvo kohosi vuonna 2010 yli 52,3 miljardiin euroon eli 16 % suuremmaksi kuin vuonna 2009. Myös tuonti kasvoi, mutta kasvusta huolimatta sekä vienti että tuonti jäivät selvästi pienemmäksi kuin taantumaa edeltäneenä vuonna 2008. (Tullihallitus 2011.)

Eri teollisuudenalojen vienti kääntyi pahimman taantuman jälkeen kasvuun vaihtelevalla nopeudella. Kemian teollisuuden ja metallien perusteollisuuden vienti toipuivat jo vuoden alussa ja metsäteollisuus kevääseen mennessä. Koneiden ja laitteiden sekä kulkuneuvojen vienti puolestaan kohosivat edellisvuotista korkeammalle tasolle kesän aikana. Myös useimpien sähkötekniisten tuotteiden vienti kääntyi kasvuun syyskesällä. Viestintälaitteiden viennin lasku piti kuitenkin sähkötekniikan viennin miinuksella. (Tullihallitus 2011.)

Ruotsi nousi selvästi suurimmaksi vientimaaksi ennen Saksaa ja Venäjää. Ulkomaalaisomisteisten konsernien osuus Suomen viennistä ja tuonnista oli vielä kymmenen vuotta sitten kymmenen prosentin paikkeilla, osuus on kuitenkin noussut viennissä 30 prosenttiin ja tuonnissa neljännekseen. (Tullihallitus 2011.)

Ensimmäisen neljänneksen aikana käytiin viennin syvän taantuman pohjalla. Metsä- ja kemianteollisuuden tuotteiden sekä metallien maailmanmarkkinakysynnän koheneminen nosti keväällä tavaraviennin nopeaan kasvuun. Tavaravienti lisääntyi vuonna 2010 10 %. Palveluvienti jäi 6,5 % pienemmäksi, mikä painoi viennin kasvun 5 prosenttiin. Viennin määrä jäi kuitenkin yhä merkittävästi vuoden 2008 huipputasoa pienemmäksi. (Valtiovarainministeriö 2011a, 36.)

Suomessa tavaraviennin alamäki oli muita maita jyrkempää, joten Suomi menetti vientiosuutaan vientimarkkinoilla. Tämä kehitys on 2000-luvulla muodostunut vallitsevaksi trendiksi Suomen syrjäisen sijainnin, heikkenevän kilpailukyvyn sekä Aasian maiden nousevan aseman seurauksena. (Valtiovarainministeriö 2010, 25.)

Vuoden 2010 ensimmäisen neljänneksen viennin huomattavaa supistumista selittävät osaltaan poikkeukselliset tekijät, etenkin maaliskuinen ahtaajien lakko. Heinäkuussa teollisuusyritysten vientitilaukset olivat enää runsaan kymmenyksen normaalitasoa pienemmät, mikä tarkoitti huomattavaa nousua vuodentakaiseen tilanteeseen nähden. (Valtiovarainministeriö 2010, 25.)

Maailmankaupan vilkastuminen näkyy Suomen investointi- ja välituotteisiin painottuneen vientirakenteen vuoksi Suomessa monia muita maita hitaammin (Valtiovarainministeriö 2010, 25).

5.5 Vuosi 2011

Suomen ulkomaankauppa jäi vuonna 2011 ennätysmäisen alijäämäiseksi. Vajetta kertyi lähes 3,6 miljardia euroa. Reaaliarvoltaan samantasoisia alijäämiä on ollut viimeksi öljykriisin aikoihin vuosina 1974-75. Vuonna 2010 tase oli vielä 539 miljoonaa euroa ylijäämäinen. (Tullihallitus 2012a.)

Viennin arvo vuonna 2011 oli 56,6 miljardia euroa eli kahdeksan prosenttia suurempi verrattuna vuoteen 2010. Tuonti puolestaan kasvoi 16 prosenttia, ja kohosi lähes 60,2 miljardiin euroon, jolloin se oli jo lähellä taantumaa edeltänyttä tasoa. Viennin arvo on sen sijaan yhä selvästi pienempi kuin vuosina 2006-2008. Ruotsi säilytti asemansa suurimpana vientimaana selvästi ennen Saksaa. (Tullihallitus 2012a.)

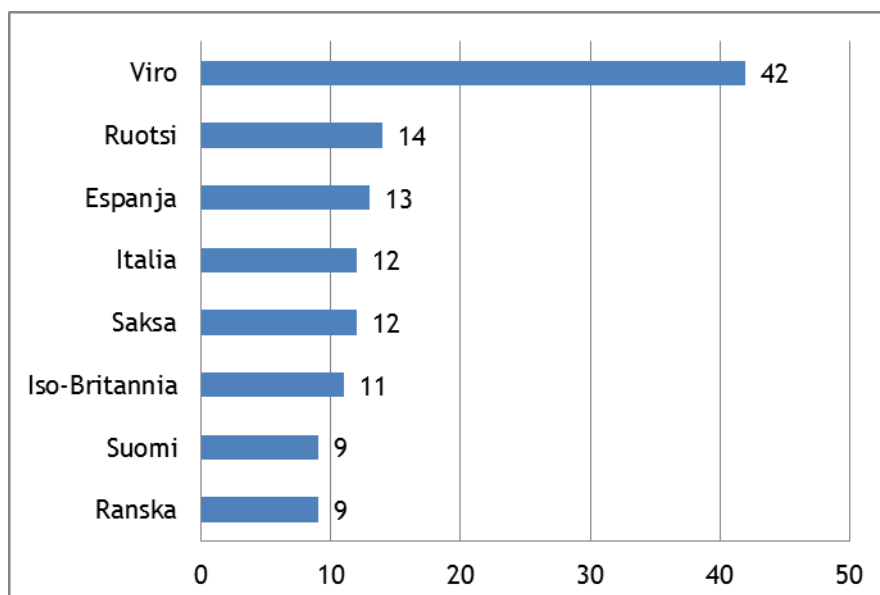
Vuoden 2011 kansantalouden kysyntää kasvattivat erityisesti yksityinen kulutus, investoinnit ja varastojen täyttyminen eli kokonaiskysyntä. Ulkomaankaupan kohdalla muutokset olivat huomattavia, sillä kauppataase kääntyi selvästi alijäämäiseksi. Suomen taloutta pitkän aikaa vaivannut vaihtosuhteen heikkeneminen jatkui. (Valtiovarainministeriö 2012b, 13.)

Uusia vientitilauksia kertyi runsaimmin kone- ja metalliteollisuudessa sekä kemianteollisuudessa. Sen sijaan metsäteollisuudessa ja metallien jalostuksessa, jotka vuonna 2010 olivat ensimmäiset taantumaa jälkeiset nousijat, vientinäköymät olivat jo vaimenemassa. (Valtiovarainministeriö 2011b, 30.) Myös sähkötekniikan vienti jäi edellisvuotista vähäisemmäksi, kun viestintälaitteiden vienti supistui yli viidenneksen (Tullihallitus 2012a).

6 Syyt viennin romahtamiseen ja vertailu muihin maihin

Maailmankaupan jyrkkä pudotus alkoi vuoden 2008 keväällä ja sen pohja saavutettiin vuoden 2009 puolivälin tienoilla. Suomen vienti supistui selvästi enemmän kuin kehittyneissä maissa keskimäärin. Myös taantumaa kesto on Suomessa ollut pidempi. Suomen vienti on elpynyt verrattain nopeasti, mutta viennin taso on kuitenkin edelleen reilusti alempi kuin vuoden 2008 alussa. (Elinkeinoelämän tutkimuslaitos 2011, 80.)

Kuviossa 4 on esitetty eräiden EU-maiden viennin kehitys vuoden 2011 tammi-marraskuussa verrattuna vuoden 2010 vastaavaan aikaan. Kuviosta näkyy selvästi, että Suomen vienti on elpynyt huomattavasti hitaammin kuin monen muun maan.

Kuvio 4: Eräiden EU-maiden viennin kehitys 2011 (1-11), muutos edellisen vuoden vastaavaan aikaan, % (Tullihallitus 2012a)

Maailman kokonaisvienti puolestaan on palautunut kriisiä edeltävälle tasolle, mikä johtuu pitkälti suurten kehittyvien maiden nopeasta viennin kasvusta. Etenkin Kiina on kriisin seurauksena ottanut aiempaa suuremman osan maailman vientimarkkinoista. Kriisi onkin osaltaan vaikuttanut globaalin työnjaon rakenteelliseen muutokseen nopeuttaen tätä. (Elinkeinoelämän tutkimuslaitos 2011, 80-81.)

Heikkoa kauppataase- ja vientikehitystä voidaan selittää vientirakenteella. Ensinnäkin viennin hyödykerakenne on ollut murroksessa. Merkittävä osa Suomen viennistä on ollut sähköteknisen teollisuuden ja metsäteollisuuden tuotteita. Vuoden 2000 jälkeen sähköteknisten tuotteiden vientivolyymi on vähentynyt yli 50 prosentilla ja tuotantoa on siirretty ulkomaille. Myös metsäteollisuus on laajentanut kapasiteettia ulkomaille ja sulkenut kotimaassa. Muut tärkeät vientialat (muu metalliteollisuus ja kemianteollisuus) eivät ole kyenneet korvaamaan tätä kehitystä. Toiseksi, viennin maarakenne on rajoittanut kasvua. Suomen tavaraviennistä yli puolet suuntautuu kotimarkkinoille Euroopan unionin alueelle, missä talouskasvu ja tuontikysyntä ovat viime vuosina olleet erittäin vaatimattomia. Sen sijaan nopeasti kasvaville Aasian markkinoille viennistämme suuntautuu vain 15 %. (Valtiovarainministeriö 2012, 37.)

Tämän lisäksi kansantalouden tasolla Suomen hintakilpailukyky on viime vuosina heikentynyt. Kun vertaillaan Suomen kansantalouden yksikkötyökustannusten kehitystä euroalueeseen, on selvää että nopeassa tahdissa vuosien 2007-2010 aikana on hävitty se hintakilpailukyky, joka saavutettiin vuosina 2000-2006. Tässä suhteessa Ruotsi on pärjännyt selvästi paremmin. (Valtiovarainministeriö 2012b, 37.)

Suomen vienti supistui kriisin pahimman vaiheen aikana noin 30 %, joka oli enemmän kuin minkään toisen OECD-maan. Tämä johtui vahvasti kahdesta asiasta: matkapuhelinviennin jyrkästä supistumisesta ja investointien äkillisestä vähentymisestä lähinnä Euroopan markkinoilla - mutta osittain myös Aasiassa. Matkapuhelin oli pitkään Suomen tärkein yksittäinen vientituote. Niiden vienti supistui vuoden 2009 aikana puoleen edeltäneen vuoden tasosta - noin 7 mrd. eurosta reiluun 3 mrd. euroon. (Elinkeinoelämän tutkimuslaitos 2011, 81.)

Koko sähköteknisen teollisuuden vienti supistui vuonna 2009 lähes kolmanneksen, mikä selittää suuren osan koko viennin laskusta. Yksinkertainen ja toisaalta mekaaninen selitys bruttokansantuotteen suurelle pudotukselle on siis sähköteknisen teollisuuden ja erityisesti matkapuhelinten viennin romahtaminen vuonna 2009. Jos jätetään sähköteknisen teollisuuden osuus pois, bruttokansantuotteen supistuminen olisi ollut 6 prosentin luokkaa, kun se OECD-maissa oli keskimäärin noin 4 prosenttia. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2011, 81.)

Merkittävänä selityksenä voidaan pitää Nokian globaalia toimintatapaa ja tuotantoverkostoa, jossa Suomessa olevan teollisen toiminnan osuus on pieni. Suomessa syntyvä arvonlisäys on suurelta osalta korvausta aineettomalle pääomalle, teollisen työn osuus arvonlisäyksestä puolestaan on vähäinen. Tästä johtuen matkapuhelinten (ja muiden ICT-laitteiden) myynnin globaali supistuminen ja voittojen pienentyminen heijastuvat Suomen kokonaistuotantoon nimienomaan pienentyneen pääomakorvauksen muodossa. Tämä nähdään selvästi, kun sähköteknisen teollisuuden Suomessa syntynyt arvonlisäys jaetaan työn ja pääoman osuuteen: työlle tuleva korvaus (palkat ja välilliset työvoimakustannukset) on laskenut vain suunnilleen saman verran kuin työtunnitkin (noin 10 %), mutta pääoman osuus (käyttökate) on supistunut alle puoleen. (Elinkeinoelämän tutkimuslaitos 2011, 81.)

Näin yhden toimialan (pääosin Nokian) kannattavuuden jyrkkä heikentyminen alensi arvonlisäystä. Osa tilastoitua bruttokansantuotetta (ja vaihtotaseen ylijäämää) on ollutkin Nokian jakamattomia voittovaroja, jotka tilinpidossa on käsitelty suomalaisten säästöinä, vaikka valtaosa Nokian omistuksesta on ulkomailla. Vuonna 2009 kokonaistuotanto supistui kahdeksan prosenttia, tämä kuitenkin joidenkin näkemysten mukaan liioittelee suomalaisten todellista elintason alentumista, koska Nokian kannattavuuden alentuminen kohdistuu pääosin ulkomaisiin osakkeenomistajiin. Vastaavasti 1990-luvun lopun jälkeinen voimakas kasvu on liioitellut suomalaisen hyvinvoinnin kasvua. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2011, 82.)

Osaltaan sähköteknisen teollisuuden kehitykseen on vaikuttanut myös Nokian globaalin tuotantoverkoston uudelleenjärjestely, jossa Suomessa olevan tuotannon asema muuttui. Aiemmin Suomessa tehtyä tuotantoa siirrettiin - osin talouskriisin seurauksena - muissa Nokian yksiköissä tehtäväksi. Samanaikaisesti ns. kauttakulkuvienti - Suomen kautta lähinnä Venäjän markkinoille - pienentyi merkittävästi. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2011, 83.)

Globaalien tuotantojärjestelyjen seurauksena Nokian Suomessa oleva matkapuhelinvalmistus keskittyy nykyään korkean hintaluokan puhelinten kokoonpanoon. Alkuvaiheen puhelinvalmistusta ei Suomessa juurikaan ole, lukuun ottamatta tuotekehitykseen liittyvää pilottituotantoa. Maailmantalouden elpymisen seurauksena matkapuhelinten tuotannon ennustetaan jälleen kasvavan Suomessa, mutta aikaisempiin tuotantomääriin ei tuotannon uudelleenjärjestelyjen vuoksi päästä. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2011, 84.)

Kuten jo aiemmin on mainittu, vuonna 2011 vaihtotase oli ensimmäistä kertaa pitkään aikaan alijäämäinen. Vienti ja vientitulot eivät riittäneet tuonnin maksamiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa, että Suomi velkaantuu ulkomaille. Jos vienti jatkaa pitkään heikkenemistään, talouden kasvun vaarantuu, työttömyys lisääntyy, verotulot vähenevät, hyvinvointipalveluja karsitaan - ja velkaantuminen syvenyy. (Taloustaito 2012.)

Yhtenä syynä vientiongelmiin on myös, että Suomen vientituotteiden hinnat ovat nousseet vähemmän kuin tuontitavaroiden, erityisesti öljyn hinnan nousu on kallistanut tuontia (Tekniikka & Talous 2012). Keskeistä on kuitenkin myös kustannuskehitys, jossa Suomi on hävinnyt etenkin Saksalle, joka on yksi Suomen tärkeimmistä kilpailijoista. Yksikkökustannukset ovat Suomessa nousseet 1-1,5 prosenttia enemmän vuodessa. Luku voi tuntua pieneltä, mutta vaikutukset kumuloituvat ja vuosikymmenen kuluessa Suomen kilpailukyky Saksaan verrattuna on huonontunut koko ajan. (Taloustaito 2012.)

Finanssikriisi hyödytti kaupankäynnin, ja yritykset peruivat tilauksiaan. Kun niitä myöhemmin alettiin jälleen tehdä, yritykset mahdollisesti kävivät vanhaa tilauskantaansa entistä tarkemmin läpi ja huomasivat, että esimerkiksi Saksasta saa vastaavia tuotteita kuin Suomesta, mutta edullisemmin. (Taloustaito 2012.)

Vuonna 2011 Suomen kaupan kasvu oli EU-alueen maiden keskuudessa viidenneksi heikointa. Suomen viennin alueellinen jakautuma on säilynyt pitkään ennallaan suurimpien maiden osalta. EU-alueen osuus on 56 prosenttia ja euroalueen 31 prosenttia kokonaisviennistä. (Tekniikka & Talous 2012.)

Suomen yksityisen sektorin elinkeinorakenne poikkeaa selvästi muista EU-maista. Suomessa teollisuuden merkitys korostuu, kun taas yksityisten palvelujen osuus (43 %) on selvästi vähäisempi kuin muissa maissa keskimäärin (49 %). Suomessa teollisuus vastaa noin 22 prosenttia bruttokansantuotteesta. (Tilastokeskus 2010.)

Myös pohjoismaisessa vertailussa Suomi on huomattavasti heikompi kuin Ruotsi ja Tanska yksityisten palvelujen tuotannossa - mutta vahvempi teollisuudessa. Tanskassa teollisuuden osuus

on enää noin 15 prosenttia taloudesta, kun yksityisten palvelujen osuus on jo lähes puolet bruttokansantuotteesta. Tilanne on samankaltainen EU-maissa keskimäärin ja esimerkiksi Hollannissa jo yli puolet bruttokansantuotteesta on lähtöisin yksityisistä palveluista. (Tilastokeskus 2010.)

Teollisuustuotantoon perustuva tavaravienti vastaa noin neljästä viidenneksestä Suomen kokonaisviennistä ja erilaisten palvelujen vienti lopusta viidenneksestä. Viennin kannalta teollisuus on ylivertainen palveluihin verrattuna, mutta myös haavoittuvainen kansainvälisille suhteille. Viimeaikaisen kehityksen perusteella on ilmeistä, että tuotantorakenteeltaan erikoistuneet avoimet taloudet - kuten Suomi - ovat erityisen herkkiä ulkoisille häiriötekijöille. (Tilastokeskus 2010.)

On hyvä pitää mielessä, että rajanveto teollisuuden ja palvelujen välillä käy yhä haasteellisemmaksi etenkin monikansallisten yritysten toimintamallien monimutkaistuesssa. Hyödykkeiden ja palvelujen tuotanto on yhä useammin ja tiiviimmin sidoksissa toisiinsa. Monet periaatteissa teollisuuteen kuuluvat yritykset tuottavat yhä useammin myös erilaisia palveluita asiakkailleen, kuten rahoitus, huolto ja ylläpito. (Tilastokeskus 2010.)

7 Tulevaisuudennäkymät

Tuorein kansainvälinen finanssi- ja talouskriisi on osoittanut globalisaation yksipuolisen ja haavoittuvan luonteen. Silti talouden globalisaatio on tosiasia: kansainvälinen kauppa ja suorat investoinnit ovat 1980-luvulta kasvaneet huomattavasti nopeammin kuin maailman kokonaistuotanto (Rouvinen & Ylä-Anttila 2010, 113). Talouden globalisaatio ei ole omavoimainen prosessi, vaan sen eteneminen ja takaiskut riippuvat poliittisista ratkaisuista (Rouvinen & Ylä-Anttila 2010, 115).

Vaikka Suomella ei varsinaisesti ollut osaa globaalien kriisien syissä tai synnyssä, iski kriisi Suomeen kovemmin kuin useisiin muihin kehittyneisiin maihin. Vienti romahti ja bruttokansantuote supistui enemmän kuin milloinkaan rauhan ajan historiassa. Kriisin jälkeinen maailma ei ole entisensä.

7.1 Euroalueen tulevaisuus

Monet valtiot ovat velkaantuneet finanssikriisin aikana hyvin nopeasti. Nopea velkaantuminen on herättänyt huolta siitä, kuinka kauan ja millä hinnalla valtiot vielä saavat lainaa kansainvälisiltä rahoitusmarkkinoilta. Jos sijoittajien luottamus valtion velanmaksukykyyn heikkenee, valtion lainojen korot nousevat. Ääritilanteessa valtion on vaikea saada rahoitusta millään

hinnalla. Tällöin se voi ajautua budjettikriisiin, jossa on pakko leikata menoja ja kiristää verotusta hyvin nopeasti. (Rouvinen & Ylä-Anttila 2010, 99.)

Valtio on velanottajana hyvin erilaisessa asemassa kuin kotitalous. Valtion ei esimerkiksi yleensä koskaan odoteta maksavan kaikkea velkaansa pois. Valtiot toki maksavat yksittäisiä velkaeriä pois, mutta tilalle voidaan yleensä aina ottaa uutta velkaa. (Rouvinen & Ylä-Anttila 2010, 101.)

Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen toimitusjohtaja Sixten Korkman kertoo KPMG:N asiakaslehdessä (2012, 4), etteivät, etenkin Euroopan näkökulmasta, talouden kasvu- ja kehitysnäkymät lähimmän vuoden aikana näytä erityisen hyviltä. Maailmantalouden moottoreina toimivat nyt Kiina ja muut kehittyvät taloudet. Valonpilkahduksia on näkyvissä myös Yhdysvaltain taloudessa.

Korkmanin mukaan Yhdysvalloissa hintojen lasku on pysähtynyt, ja asuntorakentamisessa pohjakosketus on ohitettu. Myös kotitalouksien ylivelkaantumista on onnistuttu purkamaan kohtuullisen hyvin. Korkman jatkaa, että lähestyvä presidentinvaali varjostaa talouden elpymistä Yhdysvalloissa, sillä ennen sitä ei voida sopia mitään järkevää poliittisesti. Tämä koskee etenkin toimia valtavan budjettialijäämän supistamiseksi.

Eurooppa on kuitenkin Yhdysvaltoja selvästi jäljessä. Pitkittyvä velkakriisi aiheuttaa suurta epävarmuutta ja heikentää rahoitusmarkkinoiden toimintaa. Korkmanin mukaan uhkana on luottolama eli pankkien luotonannon tyrehtyminen. Pankit haluavat vahvistaa taseitaan, mikä vähentää luotonantoa ja vaikuttaa näin yritysten investointimahdollisuuksiin. Kriisi ei rajoitu pelkästään euroalueeseen, vaan myös Britannian ja Ruotsin taloustilanne on viime aikoina heikentynyt.

Maailman talouskriisissä on ollut kaksi vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa maailmantalouden kriisi saatiin juuri ja juuri taltutettua valtioiden ja keskuspankkien vastatoimien avulla. OECD-maailma ajautui taantumaan, mutta selvisi sen ensimmäisessä vaiheessa lamalta. Vaikka kriisi on globaali, sen vaikutukset eivät ole jakautuneet tasaisesti. Epätasainen kasvu juontaa juurensa maailmantalouden kehitystarinasta ja se on myös 2008-2009 alkaneen kriisin taustatekijä. Kiinan ja joidenkin muiden Aasian maiden nopeassa kasvussa tapahtui vain nytkähdys. Pelastus- ja elvytyspakettien ansiosta myös OECD-maailma alkoi toipua taantumasta. (Patomäki 2012, 141.)

Pelastus- ja elvytyspaketit kuitenkin rahoitettiin pitkälti velalla ja keskuspankkirahalla. Kriisin takia merkittävä määrä yksityistä velkaa siirrettiin julkiseksi. Kriisin toisen vaiheen käynnisti valtioiden velkakriisin OECD-maailmassa. Niissäkin maissa, joissa velkataso ei sinänsä ollut

ongelma, alettiin vaatia julkisten menojen leikkauksia. Kun kaikki maat harjoittavat tämän kaltaista talouspolitiikkaa yhtä aikaa, kokonaiskysyntä pienenee Euroopan ja myös koko maailmantalouden mittakaavassa. Mitä tehokkaammin julkisten menojen ja tavallisten kansalaisten tulojen alasajo toteutetaan, sitä huonommaksi maailmantalouden kasvunäkymät muuttuvat. Tämä pahentaa entisestään myös velkaongelmaa, koska taantuma vähentää valtion tuloja ja lisää menoja. (Patomäki 2012, 141-142.)

Euroalue horjuu edelleen kuilun partaalla. Poliitikot eivät yrityksistään huolimatta ole onnistuneet kursimaan kokoon niin sanottua lopullista ratkaisua. Euroalueen ydin on vaarassa sulaa, ja pelastajaksi kaivataankin Euroopan keskuspankkia. EKP:n pelastusoperaatio edellyttää kuitenkin budjettileikkauksia, joiden toteuttaminen vie aikansa ja jotka osuvat kipeimmin jo valmiiksi heikkoihin talouksiin. Pankkeihin kohdistuvat riskit eivät näillä toimilla hälvä. (Handelsbanken 2011, 4.)

Vuoden 2011 aikana monet kehittyvistä talouksista reagoivat kasvaviin inflaatiopaineisiin kiristämällä rahapolitiikkaansa, mikä on heijastunut negatiivisesti maailmantalouteen. USA:n, Japanin ja Länsi-Euroopan on saatava vientinsä vahvaan kasvuun vastapainona heikoille kotimarkkinoille. Maailmantalouden tasapainottuminen siis edellyttää, että kehittyvät maat lisäävät tuontiaan. Yhtälö toimi hyvin vuosina 2009 ja 2010, mutta vuosi 2011 oli toisenlainen. Kehittyvässä Aasiassa tuonnin kasvu hidastui. On kuitenkin tärkeää, että tuonti lähtee uuteen kasvuun, muuten Länsi-Euroopan, Japanin ja USA:n vientiteollisuus on vaikeuksissa vuonna 2012. (Handelsbanken 2011, 6.)

Kehittyvien talouksien siirtyminen elvytyksen tielle parantaa asteittain myös tuontikysynnän näkymiä ja tasoittaa näin tietä OECD-maiden vientiyrityksille. Maailmantalouden tasapainottuminen saattaa näin ollen jatkua, vaikka euroalueen tapapainottuminen onkin osoittautunut odotettua suuremmaksi ongelmaksi. Kehittyvien maiden kotimaisen kysynnän vahvistuminen saattaa auttaa paikkaamaan euroalueen heikentyntä kysyntää. (Handelsbanken 2011, 7.)

Ongelmana on, että poliittiset päätöksentekijät ovat koko ajan askeleen jäljessä samaan aikaan kuin rahoitusmarkkinat harppovat kaksi askelta edellä. Oikeansuuntaisten poliittisten toimien puute on sysännyt euroalueen syöksykierteeseen. Ongelmien tiivistyessä myös Ranska on vaarassa luisua velkakriisiin, joka toteutuessaan rajoittaisi kriisimaiden tukemiseen suunnattuja varoja ja takauksia. Tällöin IMF:n tai muun ulkopuolisen tahon apu tulisi vieläkin suurempaan tarpeeseen. Handelsbanken (2011) uskoo talousennusteessaan, että EKP joutuu viime kädessä ottamaan ratkaisijan roolin joko lisäämällä reilusti joukkovelkakirjalainojen tukiostoja tai kanavoimalla resursseja toiselle organisaatiolle, kuten IMF:lle tai Euroopan va-

kausrahastolle (ERVV), jotka puolestaan voivat elvyttää ongelmavaltioiden joukkovelkakirjamarkkinoita. (Handelsbanken 2011, 9.)

Osa päättäjistä, poliitikoista ja tavallisista kansalaisista on sitä mieltä, että euroalue hajoaa ja siirrytään takaisin kansallisiin valuuttoihin. Tämä on kuitenkin hyvin epätodennäköistä. Eurosta luopuminen ja kansallisiin valuuttoihin palaaminen ei ole halpa operaatio. Valuutan voimakas devalvointi nostaisi julkisen ja yksityissektorin velat pilviin, sillä ne ovat euromääräisiä. Tämä johtaisi suuriin maksuvaikeuksiin ja valuuttaunionista irtautuvien valtioiden talous ajautuisi hyvinkin epävarmaan tilaan. (Handelsbanken 2011, 11.)

Julkisen talouden vahvuudet ja heikkoudet ovat suurelta osin heijastumia euroalueen talouksien vahvuuksista ja heikkouksista. Saksan julkinen talous ei ole vahva vain siksi, että maassa on harjoitettu kestäväää talouspolitiikkaa. Pikemminkin vahva talous on tulosta siitä, että moniin rakenteellisiin ongelmiin puututtiin jo edellisellä vuosikymmenellä, minkä jälkeen kasvun lähtökohdat ovat olleet muuta euroaluetta huomattavasti otollisemmat. Samaan aikaan rakenteelliset ongelmat ovat kasvaneet monissa muissa maissa, mikä on leventänyt valtioiden välistä kuilua. (Handelsbanken 2011, 12.)

Finanssipoliittisia uudistuksia tehdään nyt sekä kansallisella että euroalueen tasolla. Lyhyellä aikavälillä budjettileikkaukset ovat välttämätön toimenpide euroalueen koossapitämiseksi ja rahaliiton hajoamisen estämiseksi. Pitkällä aikavälillä nämä keinot eivät riitä, vaan on rakenteellisten uudistusten vuoro. Muussa tapauksessa euroalueen valtiot ajautuvat yhä etäämmälle toisistaan ja rahaliitto hajoaa ennen pitkää. (Handelsbanken 2011, 12.)

Akuutin kriisin selvittämisen ohella EU:ssa tulisi tehdä uudistuksia kilpailukyvyn turvaamiseksi pitkällä aikavälillä. Globaalin työnjaon muutos on raju ja nopea. Tärkeintä on, että talouden kyky sopeutua muutoksiin on mahdollisimman hyvä. Tähän päästään, jos kannustimet työnteoon ovat kunnossa, verotus ei ole liian raskasta ja markkinat toimivat. Suomessa julkisen talouden keskeinen ongelma on ikäsidonnaisten eläke-, terveys- ja hoivamenojen kasvu tulevien vuosien aikana. Se on Suomessa huomattavasti ripeämpää kuin muualla Euroopassa. (KPMG 2012, 7.)

7.1.1 Kehittyvien maiden vaikutus

Kriisistä selviäminen edellyttää kansainvälisten finanssirakenteiden uudelleentarkastelua. On huomion arvoista, että länsimaiden lisäksi muillakin mailla, ennen kaikkea Kiinalla, on merkittävä vaikutus tulevaisuuteen. Yhteistyö maailman valtioiden välillä laajenee. (Juntunen 2010, 50.)

Erään skenaarion mukaan Kiina lähtee yritystoksille maailmanmarkkinoille. Tällöin syntyy laajoja rakennejärjestelyitä eri maiden ja toimialojen välillä. Dollarin merkitys valuuttana vähenee ja lännen painoarvo maailmantaloudessa heikkenee. Aasian maat alkavat pitää keskenään yhteyttä ja integroida markkinoitaan. Aasiasta tulisi näin ollen vähitellen maailman talouden generaattori. (Juntunen 2010, 51.)

Pidemmällä aikavälillä tässä vaihtoehdossa taloudellisten uudistusten painopiste siirtynee yhä enemmän Aasiaan ja OPEC -maihin. Kiinan on kohtalaisen helppo saada tuotantonsa kasvaamaan, koska siellä varat ovat pääosissa valtion käsissä. Sen on helppoa ja nopeaa tehdä merkittäviäkin ratkaisuja, kuten panostaa infrastruktuurin kehittämiseen. (Juntunen 2010, 52.)

Kiinan ja Aasian maiden nousun myötä IMF, Maailmanpankki jne. menettävät merkitystään. Kiinan merkitys maailman keskiössä kasvaa nopeasti varsinkin, jos Intia ja Venäjä suuntautuvat aktiivisesti Kiinan markkinoille. Ympäristö- ja demokratia-arvot kokisivat kovan kolauksen tässä vaihtoehdossa. Tuotanto ja tuottavuus olisivat todennäköisesti keskeisessä osassa. (Juntunen 2010, 52.)

Kiina toimii kehittyvien maiden kanssa pitkäjänteisesti, aktiivisesti ja omat edut huomioon ottaen. Sillä on hyvät mahdollisuudet onnistua esimerkiksi kehittämään Afrikkaa, sillä Kiinalla on pitkät perinteet omien kansalaistensa merentakaisesta toiminnasta ja etabloitumisesta vieraille markkinoille. Kiinalaiset eivät sotke bisneksen tekoon politiikkaa tai uskontoa, vaan toimivat hyvin pragmaattisesti. Se helpottaa pärjäämistä kullakin markkinoilla. (Juntunen 2010, 64.)

Vaikka tämä skenaario ei toteutuisikaan koko mittakaavassaan, varmaa kuitenkin on, että kehittyvillä mailla, erityisesti Kiinalla, tulee jatkossa olemaan yhä merkittävämpi rooli maailmantaloudessa.

7.2 Suomen vienti uuteen nousuun

Maailmankaupan kehitys oli vuoden 2011 lopulla heikompaa kuin syksyllä oli odotettu. Sekä kehittyneiden että nousevien maiden tuonnin ja viennin arvo säilyi lähes ennallaan vuoden 2011 viimeisten kuukausien ajan.

Valtiovarainministeriö ennustaa kevään 2012 (35) taloudellisessa katsauksessaan viennin kasvavan myös tänä ja ensi vuonna hitaasti (Taulukko 2). Suomen vientikysyntä tulee olemaan vaimeaa, Suomen päämarkkina-alueen, eli euroalueen, talouden ei odoteta pahemmin kasvavan. Myös muissa keskeisissä vientimaissa Ruotsissa, Venäjällä ja Iso-Britanniassa talouden aktiviteetti jää tavanomaista alhaisemmaksi. Kuitenkin pikku hiljaa viennin kasvun ennuste-

taan kiihtyvän. Viennin vauhdittuminen perustuu oletukseen vientimarkkinoiden elpymisestä johtuvasta vientikysynnän lisääntymisestä sekä siitä, että kansainvälisen kysynnän rakenne suosii lopulta Suomen vientiä. Suomen vientirakenne painottuu investointihyödykkeisiin, joiden kysyntä elpyy vasta kansainvälisten suhdanteiden vahvistuttua riittävästi ja kapasiteetin käyttöasteiden kohotessa maailmalla.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	määrän muutos, prosenttia					
Tavaroiden ja palvelujen vienti	-21,5	7,8	-0,8	0,5	2,7	5
Tavaroiden ja palvelujen tuonti	-16,4	7,7	0,1	0,7	2,2	3,5
	hinnan muutos, prosenttia					
Tavaroiden ja palvelujen vienti	-5,7	3,9	4,7	1,2	1,3	0,5
Tavaroiden ja palvelujen tuonti	-7,9	6,4	7,6	1,5	1,1	0,8

Taulukko 2: Suomen ulkomaankaupan ennuste 2012-2014 (Valtiovarainministeriö 2012b, 38)

Vaihtotase oli viime vuonna alijäämäinen ensimmäistä kertaa sitten 1990-luvun laman. Valtiovarainministeriö ennustaa vaihtotaseen jäävän lievästi alijäämäiseksi myös vuosina 2012 ja 2013 suhdannetekijöistä johtuen (Taulukko 3). Vaihtotaseen alijäämä koostuu pääasiassa kauppataaseeseen kertyvästä alijäämästä. Vaihto- ja kauppataaseen ennustetaan tasapainottuvan vuonna 2014, kun viennin kasvu vauhdittuu. Rakenteellisten tekijöiden vuoksi paluuta 2000-luvun alun kaltaisiin ulkoisiin ylijäämiin ei ole odotettavissa. (Valtiovarainministeriö 2012b, 35.)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	miljardi euroa					
Tavaroiden ja palvelujen tase	2,8	1,6	-1	-1,3	-0,8	0
Tuotannontekijäkorvaukset ja tulonsiirrot, netto	0,6	0,9	0,2	0,2	0,2	0,2
Vaihtotase	3,4	2,5	-0,8	-1,1	-0,6	0,3
Vaihtotase, % bruttokansantuotteesta	2	1,4	-0,4	-0,6	-0,3	0,1

Taulukko 3: Suomen vaihtotaseen ennuste 2012-2014 (Valtiovarainministeriö 2012b, 38)

Maailmankauppa on jo kriisin jälkeen elpynyt, mutta Suomen vienti ei ole vielä päässyt tähän vetoon mukaan. Suomi on menettänyt maailmanmarkkinaosuuksiaan lähes koko 2000-luvun ajan ja finanssikriisin jälkeen tämä kehitys on voimistunut. Vienti on edelleen lähes viidennekseen vuoden 2008 ennätystasojen alapuolella. Tilanne on samankaltainen niin perinteisen tavaraviennin kuin palveluidenkin kohdalla. (Valtiovarainministeriö 2012b, 36.)

Ulkoista tasapainoa on heikentänyt mm. Suomelle epäedullinen tuonti- ja vientihintojen kehitys. Vaihtosuhte on heikentynyt vuoden 2000 jälkeen noin 10 %. Tuontihinnat ovat nousseet, mutta vientihinnat ovat jääneet likimain vuoden 2000 tasolle. Tämä tarkoittaa sitä, että aikaisempaa suurempi määrä vientiä tarvitaan tuontihyödykkeiden maksamiseksi. (Valtiovarainministeriö 2012b, 36.)

Finanssikriisi on muuttanut yritysten globaalia toimintaympäristöä tavalla, joka ylläpitää rakennemuutosta. Kriisin myötä kilpailu eri markkinoilla on selvästi kiristynyt, kun kysyntää on aiempaa vähemmän. Tämä korostaa entisestään hyvän kustannuskilpailukyvyyn merkitystä. Samaan aikaan kysynnän maantieteellinen painopiste on nopeasti siirtynyt kauemmaksi Suomesta mm. Aasian ja Etelä-Amerikan kehittyviin talouksiin. Nämä tekijät yhdessä ajavat teollista tuotantoa maamme rajojen ulkopuolelle lähemmäs lopputuotemarkkinoita ja/tai alemman kustannustason maihin. Kaiken kaikkiaan uhkana on, että monia taantuman myötä Suomessa supistettuja tai alas ajettuja teollisia toimintoja ei käynnistetä täällä uudelleen. Tämä koskee erityisesti metallituote- ja konepajateollisuuden suurten toimijoiden alihankkijoita. (Suomen Pankki 2011, 46-47.)

Teollisuuden tuotanto-osuuden pieneneminen voi olla kansantalouden kannalta ongelmallista, sillä teollisuudessa työn tuottavuuden taso on ollut monilla aloilla kansainvälisesti vertaillen korkea. Myös tuottavuuden kasvu on ollut teollisuudessa keskimäärin ripeää. Sen sijaan palveluissa tuottavuuskehitys on ollut yleensä heikompa. Uhkana onkin, että teollisuuden merkityksen pieneneminen heikentää jatkossa talouden tuottavuuden ja siten kokonaistuotannon kasvumahdollisuuksia. Tätä uhkaa voimistaa se, että väestön ikääntyminen on samaan aikaan lisäämässä erityisesti erilaisten hoiva- ja terveydenhuoltopalveluiden kysyntää ja siten niiden tuotantoa. Näissä palveluissa työn tuottavuuden kasvu on eri mittareilla tarkasteltuna ollut perinteisesti hyvin vaatimatonta. (Suomen pankki 2011, 47.)

Sähkö- ja elektroniikkateollisuudessa on vahva rakennemuutos menossa, joka näkyy viennissä ja teollisuustuotannossa. Tilalle tarvitaan jotain muuta, koska sähkö- ja elektroniikkateollisuus tuskin palaa entisenlaiseksi ainakaan lyhyellä aikavälillä. (Yle 2012b.)

Monien ekonomistien mielestä Suomen ongelma on kustannuskilpailukyvyssä. Kustannuskilpailukykyä tulisi kohentaa matalilla palkankorotuksilla ja palkanmuodostusta joustavoittamalla. Palkkoja ei ole tarvetta alentaa, mutta on tärkeää huolehtia, että palkankorotukset ovat enintään esimerkiksi Saksan tasoiset, sillä palkankorotukset eivät saa ylittää kilpailijamaiden tasoa. (Yle 2012b.)

On myös niitä, joiden mielestä kilpailukyky ei ole Suomen varsinainen ongelma, vaan tulisi keskittyä erityisesti uusien tuotteiden kehittämiseen. Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen tut-

kimusjohtajan Markku Kotilaisen mielestä kysyntää on muun muassa kaivoksissa, ympäristönpuhdistuksessa sekä hisseissä ja lastinkäsittelylaitteissa. Koneiden valmistuksessa tulisi panostaa entistä enemmän älykkäämpiin koneisiin. Kysyntää olisi koneille, joihin on kytketty tieto- ja viestintäteknologiaa ja joissa pyritään energian säästöön ja päästöjen vähentämiseen. Pitkällä aikavälillä teollisuuden tuotantorakennetta on muutettava, koska näin voidaan pienentää viennin muutosten aiheuttamia vaihteluja. (Yle 2012b.)

Suomessa on maailman mittakaavassa korkeatasoista energia- ja ympäristötekniikan osaamista ja kaupallisesti menestyviä teknologiatuotteita. Esimerkiksi energiateknologiasta olisi mahdollista kehittää Suomen viennin tukijalka. Edellytyksenä osaamisen kehittämiseksi, teknologiateollisuuden menestykselle ja energiajärjestelmän muuttamiselle on panostus energia-alan koulutukseen, tutkimukseen ja tuotekehitykseen. Valtiolla on tässä keskeinen rooli. Tarvitaan määrätietoista panostusta Suomen vahvuusalueilla, joita ovat uusiutuvien energioiden tuotanto, energiatehokkuus sekä älykkäät sähköverkot (Airaksinen, 2010.)

Myös oikeanlaisella verotuksella ja muulla lainsäädännöllä voitaisiin parantaa Suomen houkuttelevuutta yritysten sijaintipaikkana. Etlan Markku Kotilainen toivoo kannustavaa yritysverotusta sekä verokannustimia tutkimukseen ja tuotekehitykseen. Sampo Pankin pääekonomistin Pasi Kuoppamäen mielestä sopivalla verotuksella voitaisiin edistää myös pienten ja keskikoisten yritysten entistä rohkeampaa ja varhaisempaa kansainvälistymistä. Taantuman aikana tulossa saattaa olla kuitenkin enemmän verotiukennuksia, mutta verotuksen kiristyminen vaikeuttaa ennen pitkää yritysten toimintaedellytyksiin. (Yle 2012b.)

Koulutuksella on suuri merkitys ja useat asiantuntijat Ylen kyselyssä mainitsevatkin koulutuksen tärkeyden. Koulutukseen panostaminen on tärkeää, jotta yritykset saavat edelleen huippuosaajia. Kilpailukykyä on pidettävä yllä kaikin keinoin. Handelsbankenin Tiina Helenius sanoo Ylen (2012) artikkelissa, että on kuitenkin hyvä muistaa, ettei Suomen osaaminen ja inhimillinen pääoma synny hetkessä eikä sitä myöskään menetetä hetkessä. (Yle 2012b.)

Useat talouden asiantuntijoiden luettelemat keinot tuotannon ja kysynnän parantamiseksi ovat kuitenkin hitaita. Rakenteita ei muuteta nopeasti eikä kysyntää polkaista tyhjästä. Nopein apu näyttäisi tulevan EKP:n toimista ja valuutan liikkeistä. Keskuspankki pitää korot matalalla tai laskee niitä edelleen. Tämä heikentää euroa ja vauhdittaa vientiä. Suomen nopein apu voi ollakin euron valuuttakurssin heikentymisessä. (Yle 2012b.)

8 Yhteenveto

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tarkastella euroalueen velkakriisiin johtaneita tekijöitä sekä Suomen viennin kehitystä viime vuosien aikana ja löytää syitä viennin romahtamiseen.

Rahoitusmarkkinoilla on suuri merkitys taloudessa. Raha vaikuttaa niin työllisyyteen, talouskasvuun kuin hintatasoonkin. Korkotaso puolestaan määräytyy rahan kysynnän ja tarjonnan suhteesta, jolla on vaikutusta kokonaiskysyntään. Näin ollen rahoitusmarkkinoiden toimivuus on tärkeää koko talouden kannalta.

Keskeistä rahoitusmarkkinoilla on, että niillä voidaan harjoittaa muille markkinoille suuressa mittakaavassa vierasta toimintatapaa, eli spekulatiota, joka tarkoittaa rahoitusinstrumentin ostoa ilman aikomusta käyttää sitä itse. Tänä päivänä rahoitusmarkkinoiden valta on maailmanlaajuisista. Markkinat sekä tuottavat että vievät omaisuuksia, kysyntä ja tarjonta määrittelevät vallan.

Vuonna 2007 alkanut Yhdysvaltojen finanssikriisi yllätti paitsi tavalliset kansalaiset myös useimmat niin sanotut asiantuntijat. Pikku hiljaa kävi selväksi, että suuri osa markkinoilla liikkeellä olevista lainapapereista ja niistä rakennetuista arvopapereista oli muuttunut tai muuttumassa arvottomiksi ja rahoitusmarkkinat ajautuivat paniikkiin.

Kriisistä tuli globaali. Sijoittajat tiesivät, ettei riskittömiä sijoituskohteita enää ollut. Roskalainoihin perustuvia arvopapereita oli ostettu kaikkialla maailmassa, joten tappioita syntyi maailmanlaajuisesti. Rahoituskriisi levisi ympäri maailmaa, ja maailmantalouden näkymät heikkenivät erityisesti Yhdysvalloissa ja Euroopassa.

Globaalin finanssikriisin vaikutukset alkoivat näkyä Euroopassa vuoden 2008 aikana. Vuonna 2009 euroalue vajosi syvään taantumaan. Vientiin nojaavan Suomen talous supistui edellisestä vuodesta yli kahdeksan prosenttia.

Alun perin euro näytti menestystarinalta. Kun euro lähti nousuun vuoden 2002 puolivälissä, sijoittajat alkoivat kohdella euromaita yhtenäisenä ryhmänä. Tämä aiheutti sen, että kaikki valtiot, myös esimerkiksi Kreikka ja Espanja, jotka olivat kärsineet korkeiden korkojen takia pääomapulasta, saivat lainaa todella alhaisilla koroilla.

Onkin mielenkiintoista, että Euroopan ydinmaiden yhteinen raha euro on vain syventänyt velkakriisiä. Toisen maailmansodan jälkeen haluttiin varmistaa, etteivät maat, erityisesti Saksa ja Ranska, ajautuisi enää sotimaan, joten kehitettiin Euroopan unioni. Maiden rajat avattiin vapaalle liikkuvuudelle niin tavaroiden, palveluiden, ihmisten kuin rahankin osalta. Tämän jälkeen alettiin rakentaa yhteistä talousliittoa. Monet maat kuitenkin halusivat säilyttää suuren osan päätösvallassa itsellään, mutta tästä huolimatta yhteinen raha otettiin käyttöön. Euro merkitsi sitä, että rahapolitiikka katosi jäsenmaiden kansallisesta toiminnasta. Yhteinen

raha ilman yhteistä politiikkaa oli kunnianhimoinen tavoite. EMU:a onkin kritisoitu siitä, että siihen liitettiin alun perin liian keskenään erilaisia maita.

Rahoituskriisi on vaikuttanut merkittävästi Suomen viennin kehitykseen viime vuosina. Ulkomaankaupan 40-45 % osuudella on myös huomattava rooli Suomen bruttokansantuotteesta. Suomen ulkomaankaupalle on ominaista Eurooppa-keskeisyys, tärkeimmät vientimaat vuonna 2011 olivat Ruotsi, Saksa ja Venäjä.

Vuonna 2007 ja vuoden 2008 alkupuolella Suomessa meni vielä hyvin viennin osalta. Ulkomaankaupan taantuma, joka alkoi jo vuoden 2008 loppupuolella, jatkui koko vuoden 2009 ajan. Suomen vienti jäi vuonna 2009 vajaaseen 44,9 miljardiin euroon, joka oli 32 prosenttia pienempi kuin vuotta aiemmin. Viennin arvo oli ollut tätä pienempi viimeksi vuonna 1999. Vuonna 2010 vienti näytti jo huteria elpymisen merkkejä, mutta vuosi 2011 toi taas tullessaan huonommat näkymät.

Suomen teollinen rakenne oli varsin yksipuolinen 1980-luvulle asti ja suurin yksittäinen muutos tapahtuikin vasta 1990-luvun elektroniikka- ja sähköteollisuuden noustessa metsä- ja metalliteollisuuden rinnalle. Tähän on kuitenkin tullut muutos ja viennin hyödykerakenne on murroksessa. Vuoden 2000 jälkeen sähköteknisten tuotteiden vientivolyymi on vähentynyt yli 50 prosenttia ja tuotantoa on siirretty ulkomaille. Koko sähköteknisen teollisuuden vienti supistui vuonna 2009 lähes kolmanneksen, mikä selittää suuren osan koko viennin laskusta.

Gloaalien tuotantojärjestelyjen seurauksena Nokian Suomessa oleva matkapuhelinvalmistus keskittyy nykyään korkean hintaluokan puhelinten kokoonpanoon. Alkuvaiheen puhelinvalmistusta ei Suomessa juurikaan ole, lukuun ottamatta tuotekehitykseen liittyvää pilottituotantoa.

Vuonna 2011 Suomen vaihtotase oli ensimmäistä kertaa pitkään aikaan alijäämäinen. Vienti ja vientitulot eivät riittäneet tuonnin maksamiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa, että Suomi velkaantuu ulkomaille. Jos vienti jatkaa pitkään heikkenemistään, talouden kasvun vaarantuu, työttömyys lisääntyy, verotulot vähenevät, hyvinvointipalveluja karsitaan - ja velkaantumisen syventyy.

Teollisuustuotantoon perustuva tavaravienti vastaa noin neljästä viidenneksestä Suomen kokonaisviennistä ja erilaisten palvelujen vienti lopusta viidenneksestä. Viennin kannalta teollisuus on ylivertainen palveluihin verrattuna, mutta myös haavoittuvainen kansainvälisille suhdanteille. Viimeaikaisen kehityksen perusteella on ilmeistä, että tuotantorakenteeltaan erikoistuneet avoimet taloudet - kuten Suomi - ovat erityisen herkkiä ulkoisille häiriötekijöille.

Yritysten kansainvälinen toimintaympäristö on jatkuvassa muutostilassa ja etenkin viime vuosina muutokset ovat olleet erityisen huomattavia. Avoimena ja voimakkaasti ulkomaankaupasta riippuvaisena taloutena muutokset maailmanmarkkinoilla tuntuvat Suomessa nopeasti ja voimakkaasti. Globaalit talouden rakenteet muuttuvat entistä nopeammin. Aasian kehittyvät maat ovat nykyään yhä tärkeämmässä roolissa ja ne ovat nousseet kilpailemaan vakavasti perinteisten teollisuusmaiden kanssa.

Globaalia finanssikriisiä seurannut taantuma näkyi voimakkaana talouden tunnuslukujen heikkenemisenä lähes kaikkialla maailmassa, mutta esimerkiksi Kiinassa voimakas talouskasvu on jatkunut pienestä nytkähdyksestä huolimatta. Taantuma on vaikuttanut tuntuvasti erityisesti suomalaisten yritysten kilpailutilanteeseen, tutkimus-, kehitys- ja tuotannollisiin investointeihin, liikevaihdon kehitykseen ja erityisesti Suomen viennin romahtamiseen.

Suomen ulkomaankaupan rakenteet ovat murroksessa. Yli puolet Suomen viennistä suuntautuu yhä EU-maihin, mutta kasvu kuitenkin löytyy Aasiasta. Erityisesti Kiinan voimakas talouskasvu heijastuu Suomeen viennin kasvuna, Aasian maiden merkitys onkin jo kaksi kertaa Pohjois-Amerikkaa suurempi.

Suomi elää edelleen viennistä, mutta ei pelkästään viennistä. On hyvä muistaa, että yritysten kansainvälinen kilpailukyky muotoutuu useista eri toiminnoista niin kotimaassa kuin kansainvälisissä toiminnoissa. Tämän päivän kotimaassa rakennettu osaaminen ei välttämättä luo riittävää pohjaa kilpailukykyiselle toiminnalle vaan toimivat yhteydet muiden maiden osaamiskeskittymiin tutkimus- tai yritysmaailmassa ovat tarpeen. Kansainvälisen innovaatiotoiminnan merkitys on korostunut niin yrityksissä kuin tutkimusinstituutioissa.

Tuotantorakenteet ovat muuttuneet ympäri maailman ja myös suomalaiset yritykset seuraavat tätä trendiä. Tuotantolaitokset sijoitetaan globaalisti optimaalisesti ensisijaisesti markkinoiden, raaka-aineiden, logistisen sijainnin tai kaupan esteiden mukaan.

Monille yrityksille tuonti on keskeinen kilpailutekijä. Raaka-aineiden, komponenttien ja osien hankinta kansainvälisiltä markkinoilta on usein lähtökohta kannattavalle liiketoiminnalle. Myynti- ja markkinointityö Suomesta käsin ei puolestaan aina pysty vastaamaan asiakkaan tarpeisiin riittävän kilpailukykyisesti, vaan on oltava lähellä asiakasta.

Ilmasto- ja ympäristöhaasteet asettavat yrityksille uusia sääntelyrajoituksia, mutta vielä merkittävämpää on niiden vaikutus kysyntään. Ympäristöliiketoiminnan mahdollisuudet ovat avanneet uusia mahdollisuuksia lähes kaikilla toimialoilla ja kysyntää kasvattavatkin massiiviset kansalliset panostukset ympäristöystävällisten teknologioiden ja ratkaisujen käyttöönottamiseksi.

Euroopan näkökulmasta talouden kasvu- ja kehitysnäkymät lähimmän vuoden aikana eivät näytä kovin hyviltä. Yhdysvalloissa puolestaan hintojen lasku on pysähtynyt, ja asuntorakentamisessa pohjakosketus on ohitettu. Myös kotitalouksien ylivelkaantumista on onnistuttu purkamaan kohtuullisen hyvin.

Eurooppa on kuitenkin Yhdysvaltoja selvästi jäljessä. Pitkittyvä velkakriisi aiheuttaa suurta epävarmuutta ja heikentää rahoitusmarkkinoiden toimintaa. Ongelmana on, että poliittiset päätöksentekijät ovat koko ajan askeleen jäljessä samaan aikaan kuin rahoitusmarkkinat harppovat kaksi askelta edellä. Oikeansuuntaisten poliittisten toimien puute on sysännyt euroalueen syöksykierteeseen.

Akuutin kriisin selvittämisen ohella EU:ssa tulisi tehdä uudistuksia kilpailukyvyyn turvaamiseksi pitkällä aikavälillä. Globaalin työnjaon muutos on raju ja nopea. Tärkeintä on, että talouden kyky sopeutua muutoksiin on mahdollisimman hyvä. Tähän päästään, jos kannustimet työnteoon ovat kunnossa, verotus ei ole liian raskasta ja markkinat toimivat. Suomessa julkisen talouden keskeinen ongelma on ikäsidonnaisten eläke-, terveys- ja hoivamenojen kasvu tulevien vuosien aikana. Se on Suomessa huomattavasti ripeämpää kuin muualla Euroopassa.

Kriisistä selviäminen edellyttää kansainvälisten finanssirakenteiden uudelleentarkastelua. On huomion arvoista, että länsimaiden lisäksi muillakin mailla, ennen kaikkea Kiinalla, on merkittävä vaikutus tulevaisuuteen. Yhteistyö maailman valtioiden välillä laajenee.

Kiina toimii kehittyvien maiden kanssa pitkäjänteisesti, aktiivisesti ja omat edut huomioon ottaen. Sillä on hyvät mahdollisuudet onnistua esimerkiksi kehittämään Afrikkaa, sillä Kiinalla on pitkät perinteet omien kansalaistensa merentakaisesta toiminnasta ja etabloitumisesta vieraille markkinoille.

Finanssikriisi on muuttanut yritysten globaalia toimintaympäristöä tavalla, joka ylläpitää rakennemuutosta. Kriisin myötä kilpailu eri markkinoilla on selvästi kiristynyt, kun kysyntää on aiempaa vähemmän. Tämä korostaa entisestään hyvän kustannuskilpailukyvyyn merkitystä. Samaan aikaan kysynnän maantieteellinen painopiste on nopeasti siirtynyt kauemmaksi Suomesta mm. Aasian ja Etelä-Amerikan kehittyviin talouksiin.

Sähkö- ja elektroniikkateollisuudessa on vahva rakennemuutos menossa, joka näkyy viennissä ja teollisuustuotannossa. Tilalle tarvitaan jotain muuta, koska sähkö- ja elektroniikkateollisuus tuskin palaa entisenlaiseksi ainakaan lyhyellä aikavälillä.

Keinot tuotannon ja kysynnän parantamiseksi ovat kuitenkin hitaita. Rakenteita ei muuteta nopeasti. Edessä lieenee siirtyminen ICT:n nykyistä tehokkaampaan soveltamiseen muilla teollisuuden aloilla ja palveluissa. Pitkällä aikavälillä voittajia eivät ole ne, jotka kehittävät teknologiaa, vaan ne jotka sitä älykkäästi soveltavat.

Globaalit markkinat ja kansainvälinen kilpailu ovat nykyään arkipäivää kaikilla teollisuuden toimialoilla. Korkea osaaminen, innovatiivisuus ja tuottavuuden jatkuva parantaminen mahdollistavat parantamisen myös jatkossa.

Tätä kirjoitettaessa Eurooppa on edelleen kuilun partaalla. Lopullisia ratkaisuja ei ole saatu aikaiseksi ja tuskin saadaankaan aivan lähitulevaisuudessa, vaikka se olisikin todella tärkeää. Tuoreen Kauppalehden uutisen mukaan Espanjan talous huojuu vuorostaan pahasti. On mielenkiintoista jäädä seuraamaan miltä Eurooppa näyttää tulevaisuudessa ja missä maailmantalouden painopiste sijaitsee joidenkin vuosien kuluttua.

Lähteet

Kirjalliset lähteet

Elinkeinoelämän tutkimuslaitos. 2011. Suhdanne: Vuosikirja 2011:1. Helsinki: ETLA.

Handelsbanken. 2011. Talousennuste: Suomi sinnittelee kasvussa.

Hautala, H. 2003. Suomen talouselämän rakenne ja kehitys. Helsinki: WSOY.

Juntunen, E. 2010. Suljetusta avoimeen - talouden globaalimyrsky. Sastamala: Vammalan Kirjapaino.

KPMG. 2012. View: KPMG:n asiakaslehti 1/2012.

Krugman, Paul. 2009. Lama; Talouskriisin syyt, seuraukset ja korjauskeinot. Porvoo: WS Bookwell.

Lindholm, T. & Kettunen, J. 2009. Kansantalous. Helsinki: Edita Publishing.

Pakaslahti, Johannes. 2011. Eurokriisi ja sosiaaliturva EU:ssa. Helsinki: Finanssi- ja vakuutus-kustannus.

Patomäki, Heikki. 2012. Eurokriisin anatomia; Mitä globalisaation jälkeen? Helsinki: Into Kustannus.

Pehkonen, Eino. 2000. Vienti- ja tuontitoiminta. Helsinki: WSOY.

Rouvinen, P. Ylä-Anttila, P. 2010. Kriisin jälkeen. Helsinki: Yliopistopaino.

Internet-lähteet

Airaksinen, 2010. Visio 2050. Tarjolla isoja osuuksia. (Viitattu 17.4.2011)
<http://www.visio2050.fi/index.php?id=2908>

Elinkeinoelämän keskusliitto. 2010. Teollisuustuotannon rakenne. Viitattu 7.2.2012.
http://pda.ek.fi/www/fi/talous/tietoa_Suomen_taloudesta/teollisuustuotannonrakenne.php

Elinkeinoelämän keskusliitto. 2012a. a Pk-yritysten kansainvälistymisen nousukiitoa kannustettava. Viitattu 8.4.2012.
http://www.ek.fi/ek/fi/ajankohtaista/pkyritysten_kansainvalistymisen_nousukiitoa_kannustettava-8927

Elinkeinoelämän keskusliitto. 2012b. Ulkomaankauppa. Viitattu 22.3.2012.
http://www.ek.fi/ek/fi/suhdanteet_ym/perustietoja_suomen_taloudesta/ulkomaankauppa.php

Euroopan unioni. 2012. Euroopan keskuspankki. Viitattu 10.4.2012.
http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/ecb/index_fi.htm

Eurooppatiedotus. 2011. EU:n talouskriisi - termit ja taustat. Viitattu 25.3.2012.
<http://www.eurooppatiedotus.fi/Public/default.aspx?contentid=235792&nodeid=37760&culture=fi-FI>

Kauppalehti. 2012. Seuraava uhri: Espanjan taloushuojuu pahasti. Viitattu 10.4.2012.
<http://www.kauppalehti.fi/5/i/talous/uutiset/etusivu/uutinen.jsp?oid=201204148647&sort=t rue>

Maailmantalous. 2007. Finanssimarkkinat - kauppapaikka rahoitukselle. Viitattu 25.3.2012
<http://www.maailmantalous.net/?q=fi/node/60>

Sitra. 2010. Teollinen Suomi. Viitattu 7.4.2012.
<http://www.sitra.fi/julkaisut/sitra287.pdf>

Suomen Pankki. 2011. BoF Online. 1-2011. Finanssikriisin vaikutuksista Suomen talouteen. Viitattu 10.4.2012.
http://www.suomenpankki.fi/fi/julkaisut/selvitykset_ja_raportit/bof_online/Documents/BoF_Online_01_2011.pdf

Suomen ulkomaankauppa. 2012. Internetix opinnot. YH2 - Taloustieto. 6. Kainsainvälinen talous. Viitattu 7.4.2012.
http://opinnot.internetix.fi/fi/materiaalit/yh/yh2/06_kansainvalinen_talous/02_suomen_ulkomaan_kauppa?C:D=gjzl.eylw&m:selres=gjzl.eylw

Talouselämä. 2012. Tämä on Talouselämä 500. Suurimmat viejät. Viitattu 10.4.2012.
<http://www.talouselama.fi/te500/>

Taloussanomat. 2011. Talouskriisi ja euro: Alun loppu - vai lopun alku? Viitattu 26.3.2012.
<http://www.taloussanomat.fi/talouskriisi/2011/09/12/talouskriisi-ja-euro-alun-loppu--vai-lopun-alku/201112787/294>

Taloustaito. 2012. Suomen vienti karahti kiville. Viitattu 9.4.2012.
<http://www.taloustaito.fi/fi-FI/u/taloustaidon-uutiset/suomen-vienti-karahti-kiville>

Tekniikka & Talous. 2012. Suomen viennin kasvu viidenneksi heikointa EU:ssa. Viitattu 9.4.2012.
<http://www.tekniikkatalous.fi/talous/suomen+viennin+kasvu+viidenneksi+heikointa+eussa/a772572>

Tilastokeskus. 2010. Tieto & trendit 6/2010. Miten Suomi selviää? Viitattu 9.4.2012.
http://www.stat.fi/artikkelit/2010/art_2010-09-07_003.html?s=0

Tullihallitus. 2008a. Metsäteollisuuden tuotteet painoivat viennin laskuun elokuussa. Viitattu 4.4.2012.
http://www.tulli.fi/fi/suomen_tulli/ulkomaankauppatilastot/tiedotukset/vanhat_tiedotukset/tiedote101008.jsp

Tullihallitus. 2008b. Ulkomaankaupan kasvu hidastui loppuvuodesta. Viitattu 4.4.2012.
http://www.tulli.fi/fi/suomen_tulli/ulkomaankauppatilastot/tiedotukset/vanhat_tiedotukset/tiedote080208.jsp

Tullihallitus. 2010. Suomen vienti ja tuonti vähenivät kolmanneksen vuonna 2009. Viitattu 5.4.2012.
<http://www.tulli.fi/fi/tiedotteet/ulkomaankauppatilastot/katsaukset/tiedotteet/tiedote09022010/index.html?bc=1468>

Tullihallitus. 2011. Metallit ja kemian teollisuus vetivät ulkomaankaupan kasvuun vuonna 2010. Viitattu 5.4.2012.
<http://www.tulli.fi/fi/tiedotteet/ulkomaankauppatilastot/katsaukset/tiedotteet/tiedote09022011/index.html?bc=1468>

Tullihallitus. 2012a. Kauppataseessa ennätysvaje vuonna 2011. Viitattu 5.4.2012.

<http://www.tulli.fi/fi/tiedotteet/ulkomaankauppatilastot/katsaukset/tiedotteet/tiedote07022012/index.html?bc=1468>

Tullihallitus. 2012b. Ulkomaankauppatilastot. Tilastokatsaukset. (Viitattu 27.3.2012)
http://www.tulli.fi/fi/suomen_tulli/ulkomaankauppatilastot/tilastokatsaukset/index.jsp

Ulkoasiainministeriö. 2008. Suomi maailmantaloudessa. Viitattu 7.4.2012.
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=15263&contentlan=1&culture=fi-FI>

Ulkoasiainministeriö. 2012. Maatiedosto Venäjä: Kahdenväliset suhteet. Viitattu 28.3.2012.
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=18156&contentlan=1&culture=fi-FI>

Valtiovarainministeriö. 2008. Suhdannekatso 11.3.2008/1. Viitattu 4.4.2012.
http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/02_taloudelliset_katsaukset/20080311Suhdan/SK2008_1.pdf

Valtiovarainministeriö. 2009. Taloudellinen katsaus. Viitattu 4.4.2012.
http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/02_taloudelliset_katsaukset/20090326Taloud/Taloudellinen_katsaus_%2b_kannet_NETTI.pdf

Valtiovarainministeriö. 2009. Suhdannekatso 24.3.2009/1. Viitattu 4.4.2012.
http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/02_taloudelliset_katsaukset/20090324Suhdan/Suhdannekatso1-24032009.pdf

Valtiovarainministeriö. 2010. Taloudellinen katsaus 17a/2010. Viitattu 5.4.2012
http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/02_taloudelliset_katsaukset/20100329Taloud/Taloudellinen_katsaus_kevat_2010.pdf

Valtiovarainministeriö. 2011a. Taloudellinen katsaus 15a/2011. Viitattu 5.4.2012.
http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/02_taloudelliset_katsaukset/20110322Taloud/TK_220311_NETTI.pdf

Valtiovarainministeriö. 2011b. Taloudellinen katsaus 36a/2011. Viitattu 5.4.2012.
http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/02_taloudelliset_katsaukset/20120403Taloud/TK_kevaet2012_FINAALI_03042012.pdf

Valtiovarainministeriö. 2012a. Suomen rahoitusmarkkinat. Viitattu 25.3.2012..
http://www.vm.fi/vm/fi/11_rahoitusmarkkinat/01_suomen_rahoitusmarkkinat/index.jsp

Valtiovarainministeriö 2012b. Taloudellinen katsaus 18a/2012. Viitattu 5.4.2012.
http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/02_taloudelliset_katsaukset/20120403Taloud/TK_kevaet2012_FINAALI_03042012.pdf

Yle. 2012a. Oppiminen: Suomen talouden historiaa. Viitattu 7.4.2012.
<http://oppiminen.yle.fi/artikkeli?id=7443>

Yle. 2012b. Talousviisaat: Näillä toimilla Suomi uuteen nousuun. Viitattu 10.4.2012.
http://yle.fi/uutiset/talous_ja_politiikka/2012/02/talousviisaat_nailla_toimilla_suomi_uuteen_nousuun_3252698.html

Kuviot

Kuvio 1: Suomen vienti maaryhmittäin (Tullihallitus 2012b).....	19
Kuvio 2: Vienti tuoteluokittain 2011 (Tullihallitus 2012b).....	22
Kuvio 3: Viennin jakauma omistajatyypeittäin vuonna 2010 (Tullihallitus 2011).....	24
Kuvio 4: Eräiden EU-maiden viennin kehitys 2011 (1-11), muutos edellisen vuoden vastaavaan aikaan, % (Tullihallitus 2012a).....	30

Taulukot

Taulukko 1: Suomen 10 suurinta vientiyritystä vuonna 2010 (Talouselämä 2012)	24
Taulukko 2: Suomen ulkomaankaupan ennuste 2012-2014 (Valtiovarainministeriö 2012b, 38)	38
Taulukko 3: Suomen vaihtotaseen ennuste 2012-2014 (Valtiovarainministeriö 2012b, 38).	38

